

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYAT BÖLÜMÜ

*FETHİYE'NİN TARİHİ, FİZİKSEL
YAPISI, KÜLTÜREL FOLKLORİK ÖZELLİKLERİ*

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

DERLEYEN: *Feray Sağır*
960139/4-A

DANIŞMAN : *DOÇ.Dr.Bülent Yorulmaz*

LEFKOŞA-2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Fethiye adı nereden alınmıştır ?.....	1
Fethi Bey kimdir ?.....	1
Fethiye'nin tarihçesi.....	3
Kültür.....	3
Folklor.....	27
Ses ve Saz Sanatçılarımız.....	30
Geleneklerimiz ve Göreneklerimiz.....	31
Deyimler – Atasözleri – Maniler.....	33
Kültür ve Turizm.....	38
Görülecek Yerler.....	43
Kaynaklar.....	48

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYAT BÖLÜMÜ

*FETHİYE'NİN TARİHİ, FİZİKSEL
YAPISI, KÜLTÜREL FOLKLORİK ÖZELLİKLERİ*

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

DERLEYEN: *Feray Sağır*
960139/4-A

DANIŞMAN : *DOÇ.Dr.Bülent Yorulmaz*

LEFKOŞA-2000

FETHİYE ADI NEREDEN ALINMIŞTIR ?

Fethiye, çok eski bir tarihe sahiptir. Eski çağ'da Hititlerin Anadolu'ya gelişinde, onların bir kolu olan Likyalı'lar, Antalya Körfezi ile Fethiye Körfezi arasındaki yerde devlet kurmuşlardı. Fethiye o zaman Likyalılar'ın bir kolu olarak bağımsız yaşamış, M. Ö . 362'de Likya birliğine girmişti.

Likçe adı TELEBEHİ, Rumca adı ise TELMESSOS'dur.

Fethiye, Menteşe Beyliğine bağlanmasına kadar kasabanın adı TELMESSOS olarak kalmış M . S . 1284'de adı MEĞRİ olarak değiştirilmiştir.

Beşkaza adı, Beşkadılıktan gelmektedir. Menteşe Beyliğinin kuruluşunda Fethiye merkezindeki kadı, hükümet işlerini tam yürütemediğinden, merkez kadısına yardımcı olarak şimdiki bucak merkezleri anlamında, BEŞKADILIK ÖRGÜTÜ kurulmuştur. Beşkadılık örgütü hiçbir resmi kayda dayanmamakla birlikte, merkez kadısının kendi yetkisi ile oluşturan bir yönetim örgütüdür. Fethiye merkezinin dışındaki beşkadılık örgütü, ÜZÜMLÜ, ÖREN, YAKA – DÖĞER, YAKABAĞ – EŞEN ve KAYA'dır. Buralarda halka mutlak sözünü dinleten, vergileri zamanında toplayıp merkez kadısına teslim eden ve kendilerine de bu hizmetlerinden dolayı geniş yetki verilen kimseler vardı. Bunlar parasal yönde de tatmin ediliyordu.

Beşkadılar arasında zaman zaman kavgalar çıkmış ve birbirleri ile dövüşmüşlerdir. Hatta kendi yönetimlerinde bulunanlar dahi kadılara isyan etmişlerdir.

Kadı yardımcılarının kendilerine özgü ölüm cezası verme şekilleri de vardı. Örneğin, Yaka – Döğer'deki Döğerliler'in kadılığındaki ölüm cezasına çarptırılan kimse, elleri ve ayakları bağlanmak suretiyle sarp ve yalçın kayadan uçuruma itilmek; Yakabağ – Eşen'deki Baltacıoğlu kadılığının ölüm cezası da, suçlunun başı cellatlar tarafından balta ile uçurulmak suretiyle yerine getirilirdi.

1913'de Şam'dan havalandıktan bir süre sonra Taberiye yakınlarında uçağı düşerek şehit olan Pilot Yüzbaşı FETHİ BEY'in adına izafeten, 1934'de İl Daimi Encümeninin teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile MEĞRİ adı FETHİYE olarak değiştirilmiştir. 1934'den beri Muğla İlinin Meğri ilçesi FETHİYE adını almıştır.

FETHİ BEY KİMDİR ?

(1891 – 1913)

İlk Türk havacılarındandır. İstanbul'da doğdu. 1907'de Denizcilik okulunu bitirdi. 1911'de uçakçılık öğrenmek üzere İngiltere'ye gönderildi. Bir yıl sonra yurda döndü. Pilot olarak çalışmaya başladı. 1913'de Doncourt adında bir Fransız pilotu, Paris'ten Kahire'ye giderken İstanbul'a uğramıştı. Bu pilot yoluna devam ettiği sırada Toroslar'da uçağı parçalandı, şehit oldu. Bu olay yarı kalmış yolculuğu Türk pilotlarının tamamlaması fikrini akla getirdi. Fethi Bey, SADIK adında bir teğmenle birlikte uçacaktı.

Yolculuğa NURİ BEY adında başka bir pilot da katılıyordu. İki uçak büyük bir törenle İstanbul'dan uğurlandı. O zaman böyle uzun yolculuklara Avrupa'da bile az çıkılıyordu. Ne yazıkki yolculuk başarı ile sonuçlanmadı. Fethi Bey'in uçağı, Şam'dan kalktıktan bir süre sonra Teberiyeye yakınlarında düştü. Fethi Bey'le yardımcısı Teğmen Sadık Bey şehit oldular. Nuri Bey de bunun üzerine yolculuğu yarıda bıraktı. Bu iki genç pilotumuzun kaybı halk arasında büyük üzüntü uyandırmıştı. Hatıralarını yaşatmak için bir anıt yapıldı. Fatih Parkındaki KIRIK SÜTUN ilk uçak şehitlerinin ve bu yarı kalmış yolculuğun anıtıdır.

1934'den sonra Fethi Bey'in tunçtan yapılmış bir anıtı da Fethiye Cumhuriyet alanına dikilmişti.

BULUNDUĞU YER

Anadolu'nun güney batısında, 37° 00' kuzey, 36° 15' güney eylem; 28° 50' batı, 29° 50' doğu boylam çizgileri arasında; Güneyde Eşen Çayının denize döküldüğü Çayağzı, batıda Kapıdağ Yarımadası ve Köyceğiz ilçesi; güney ve güney batıda Akdeniz, Kaş ilçesi; Doğuda Korkuteli, Elmalı; Kuzeyinde Gölhisar ve Çameli ilçeleriyle çevrilidir.

Yüzölçümü 3059 kilometre karedir.

Fethiye kasabası, Mendos dağının eteğinde, İçkörfezin hemen doğu kenarında kurulmuş, denizi ve çok güzel görüntüsü ile Akdeniz'in şirin bir kasabasıdır. Kasaba, İç Körfezin Aksazlar koyundan başlayarak, sıra ile orman deposu, Petrol Ofisi, Shell, Mobil akaryakıt depoları, su sporları tesisi ile 1957 depreminden sonra yapılan yeşil çam ormanları arasındaki evlerden oluşan Yeni Karagözler mahallesi, turistik otel ve tesisleri, gayet güzel iskelesi, rıhtımı, gazino, lokanta, parkları, dükkanları, belediye ve hükümet konağı, postahanesi, okulları, hastahanesi, müzesi, okullar sitesi, Devlet Su İşleri, Orman İşletmesi, S.S.Kurumu Hastahanesi, açık ve kapalı Spor Salonu, Zirai Donatım Kurumu Depoları, Karayolları 131. Şube Şefliği, Günlükbaşı, Çalış'ta Belediye ve özel kişilere ait bir çok turistik tesis ve plajları vardır.

FETHİYE'NİN TARİHÇESİ

KÜLTÜR

Anadolu'da yerel kültürün en çok değerlendirme olanaklarının bulunduğu tek yer Likya yöresidir. Burada da ilk yapılar, Helenistik ve özellikle Roma döneminde yapılan binaların altında kaybolmuştur. Ama, ünlü Likya mezarlarının çoğu İskender'den öncesine aittir. Hemen hepsi de nakışlıdır. Mezarların birçoğu hala sapasağlamdır.

Bu ilk dönem mezarları, dört belirgin sınıfa ayrılabilir:

KAYA MEZARLARI : En eski ve Likya'ya özgü olanlarıdır. Bunlar temele konulmuş dört köşe bir sütun, üzerinde mezar odası ve onun üzerine örtülen geniş bir taş kapıdan ibarettir. En çok rastlanan tip olup, ülkenin batı yöresine has oldukları sanılmaktadır.

Kaya mezarlarında nakış azdır. Varsa da tepedeki mezar odasının yan cephelerinde görülür. Buna en iyi örnek Xanthos'daki Harpy mezarıdır.

TAPINAK MEZARLAR : Likyalılar'a özgü olmayıp, Caunos ve Anadolu'nun başka yörelerinde bulunanlardan çok farklı değildir. Ön yüzleri tapınak biçiminde olup, girişte İyon stili iki sütun, bir sütun başlığı ve bir alınlıktan oluşurlar. Kapıda içerideki mezar odasına açılan bir sahanlık vardır. Mezar odası, üzerine ölülerin yatırıldığı taş peykeler bulunan sade bir odadır. Buna en güzel örnek Telmessos' da (Fethiye) kayaya oyulmuş Amintas mezarıdır.

EV MEZARLAR : Bir, iki ve bazen üç katlı olup, tahta evlere benzer. Dörtgen kiriş uçları ileriye doğru uzanır. Çoğunlukla kapı üzerinde bir sıra yuvarlak, ya da dörtgen kiriş uçları bulunur. Bunlar sonraları, (Dentil) frekslere dönüştürülmüştür. Az sayıdaki mezarda ise, bu alınlıklar sivri bir kemer (Gotic) oluşturur. Mezarın içi, tapınak mezarlıklarına benzer. Ev mezarlarında çoğunlukla duvarlar, alınlıklar ve bazen yanlarındaki kayalar motiflerle bezenmiştir. Bunun da en belirgin örneği, Myra'daki boyalı mezardır.

LAHİT MEZARI : Tüm dünyada çok rastlanan mezar türüdür. Fakat eski Likya döneminden olanların özellikleri şunlardır: Genellikle olağanüstü yüksek olup, üç kısımdan oluşurlar. Temel, mezar odası, sorguçluk (Gotik kapak). Temel, genellikle ikinci bir mezar odasıdır. Hyposorium denilen bu yer, mezar sahibinin köleleri, ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilere ayrılmıştır. Lâhit mezarlarda ayrıca, çoğu kez kabartmalara rastlanır. Bunlar genellikle yan yüzlerde ve kapağın sorgucundadır. Bazen mezar odasının içi de nakışlı olabilir. Roma devrinde lâhit mezarlar, giderek sadeleştirilmiş, kapak sorguçlu odasına rağmen daha yuvarlak bir biçim almıştır.

Bu dört özel tipten başka Likya'da, birçok başka mezar çeşitleri de vardır. Bunların en belirgin örneklerinden ileride söz edilecektir.

Küçük Asya'nın hemen her yerinde kaya ya da taş kesme mezarların güzel örneklerine rastlanır. Ama hiçbiri Likya yöresi kadar zengin değildir. Bazen tapınma derecesine varan atalara saygı, eski dünyada her zaman geçerli idi. Doğu Likya'daki Olympus'da bulunan iki mezarda atalar tarafından söylendiği varsayılan iki kehanet mektubu kazılıdır. Mezarların kırılıp dökülmemesi için hertürlü önlemi almaya özen gösterilir. Yazılar hemen her zaman mezarlara saygısızlık edenler için lânetleme veya bu durumda ödenecek cezanın belirtilmesi ile son bulur. Likya'da mezarların MİNDİS (likya dilinde MINTI) adında bir varlığın korumasında olduğu belirtilir. Mindis, mezarların korunması ile yükümlü bir aile ya da bir akraba topluluğudur. Mezarlara saygısızlıktan dolayı kesilen cezalar genellikle şehir hazinesine; Roma döneminde ise, İmparatorluk kasasına ödenirdi. Ceza miktarı mezar sahibince saptanır, o kişinin saptanan paranın belirli bir yüzdesini öder, kent yöneticileri de saygısızlıkta bulunanları yakalayıp ceza kesmekle yükümlü tutulurdu. 4. yüzyıl Likya yazıtlarında ise, başka bir yöntemle rastlıyoruz. Mezar sahibi, mezarın mülkiyetini Mindis' lere geçiriyor. Mindisler ise mezarın bakım ve korumasından sorumlu oluyorlardı. Mezar sahibi bu iş için genellikle üç stater gibi ufak bir ücret ödüyor. Yunan dilindeki yazıtlarda Mindisilerin adı, daha az geçmektedir. Sorumluluğu ise kent üstlenmektedir. Roma döneminde, artık her yerde uygulanmakta olan Likya'da da geçerli oluyordu.

TELMESSOS

(FETHİYE)

Fethiye – Telmessos, her zaman bilinen bir kenttir. Körfezin güney köşesinde, kuzeye dönük olarak kurulmuş olan kent, yazları çok sıcaktır, fakat dayanılmaz değildir. 1957 yılında olan depremde büyük zarar görmüştür. Kaya yamaçlarına kurulu evler dışında, hemen herşey yıkılmış, kentin kalıntıları toplanıp şimdiki, eskiden bataklık olan Dolgu Sahasına dökülerek bataklık kurutulmuştur. Tüm bu yıkılma sırasında tek ayakta kalan şimdiki Kız Meslek Lisesi ve Hükümet Konağı bahçesindeki ünlü Likya lâhit mezarıdır. Onunda kapağı 2–3 cm kaykılmıştır. Depremde can kaybının olmaması zamanın kaymakamının serinkanlılığı sayesinde. İlk deprem hafif geçmiştir. Sonrakinin şiddetini sezen kaymakam, tellallarla halkı, evlerini boşaltmaya çağırmıştır. Bu sayede depremde bir kaç kişi hariç fazla can kaybı olmamıştır.

Telmessos'un orijini hakkında hiçbir bilgi yoktur. Kentin tarihte ilk boy göstermesi ile çağdaş beş Likya yazıtı bulunmuş olmasına karşın, Telmessos Likya'ya bağlı sayılmamaktadır. Delos Konfederasyonunun 5. yüzyıldaki bağış listesinde Telmessos ve Likya adları ayrı ayrı geçmektedir. 4. yüzyılda Likyalılar'ın Parikles krallığı altında Telmessoslular'la savaştığını, onları kuşatıp teslim olmaya zorladığını görürüz. Bunun sonucu olarak, Telmessos Likya'ya dahil edilmiş olabilir. Scylax adındaki coğrafyacı, o dönemde kentten bir Likya şehri olarak söz eder.

M.Ö. 334 – 333 kışında, İskender bu yöreye gelince Telmessoslular'la barışçı bir anlaşma yaptı. Kent kendi isteği ile İskender'e katıldı. Bununla birlikte az sonra İskender'in güvenilir adamlarından biri olan ve bölgeye vali olarak atanan Giritli

Nearchos, kentte yönetimi ele geçiren Antipatrides ile savaşmak zorunda kaldı. Bu ikisi eski dost idiler. Nearchos, kentten çıkarken beraberinde esir kadın ve çocuk şarkıcıları da Götürmek için izin istedi. İsteği onaylanınca kadınların müzik aletlerini çocukların eline verdi. Fülüt kutularının içine hançerleri gizlemişti. Topluluk kaleye girince esirler silahları çıkarıp akropolü ele geçirdiler. Tarihçiler buna strateji diyorlar, başkaları üçkâğıtçılık olarak tanımlayabilirler.

M.Ö. 240'da Telmessos, III. Ptolmy tarafından bir başka Ptolmy'e, Lysimachos'un oğluna verildi. M.Ö. 189'da Magnasia savaşından sonraki anlaşmada Romalılar kenti, Bergama'lı Eumenes'e bıraktılar. Bununla birlikte, Ptolemy'e ait olan toprakların onun elinde kalmasına izin verildi. Bilebildiğimiz kadarı ile Telmessos, M.Ö. 133'de yıkılincaya kadar Bergama krallığının egemenliği altında kaldı. Bu tarihten sonra Roma'nın Asya'daki toprakları arasında yer alması doğaldır. M.Ö. 88'de Rodoslular'ın Telmessos ve Likya halkından yardım gördüğünü öğreniyoruz. Demek ki kent, o zaman Likya'ya dahil değildi. Sonraları İmparatorluk döneminde ve belki de biraz daha önce Telmessos, Likya Birliğinin üyesi oldu. 8. yüzyılda kentin adı, Bizans İmparatoru II. Anatasios'un onuruna Anastasiupolis olarak değiştirildi. Ertesi yüzyıl kent, MEĞRİ, 1934'de FETHİYE adını aldı.

Telmessos'da çok sayıda kâhin bulunduğu kanıtları vardır. Bununla birlikte Karya'da aynı adla anılan ikinci bir kent daha vardır ki burada gaipen haber veren ünlü bir papaz ailesi yaşamaktaydı. Anlatılanların çoğu, bu aile ile ilgili olsa gerektir. Örneğin, "İskender Halikarnası kuşatırken birgün öğle uykusunda bir serçe gelip yatağının etrafında dönmeye ve garip sesler çıkarmaya başlayarak onu uykusundan uyandırır. Bunun üzerine İskender, Telmessos'lu kâhin Aristados'un yorum yapmasını ister. Kâhin krala, en yakın dostlarından birinin kendisine ihanete yeltendiği, fakat zarar vermeden yakalanacağını söyler." Kâhine göre, serçe uysal ve insanlara dost bir kuştur. Ama çok gevezedir. Karya'daki Telmessos Halikarnas'a 7 mil uzaklıkta bulunduğu göre, Aristanros'un Fethiye'de değil, burada yaşaması daha olasıdır.

Eski kentten mezarlar dışında hemen hiçbir şey kalmamıştır. Mezarlar ise, dönemin en güzel örnekleridir. Başlıca mezarlar doğuda, kentin hemen dışındaki tepelerin kuzey ve batı yüzlerine oyulmuştur. Amintas mezarı olarak bilinen ve kayalara oyulmuş daha birçok mezarın bulunduğu bu yere belediye tarafından yaptırılmış merdivenlerle çıkılır. Merdivenler, mezarların en güzeli ve en ünlüsü olan AMİNTAS'ın önüne kadar çıkar. Bu mezar, aşağıdan da kolaylıkla görülür ve yaklaştıkça büyüklüğü karşısında duyulan hayret artar. İyon stilinde ve tapınak tipindedir. Önündeki iki yam, bitişik sütunlu sahanlığa dört basamakla çıkılır. Soldaki sütunun orta kısmında M.Ö. 4. yüzyıl alfabesi ile "HERMAPİAS" oğlu AMİNTAS yazılıdır. Bu kişinin kimliği bilinmemektedir. Her sütunun tepesinde süper fiyonktan oluşan bir sıra nakış vardır. Yukarıda biri yıkık üç aktoterli alınlık, aşağıda ise bir dentil freks bulunmaktadır. Esas odaya giren kapının dört köşesinde taştan oyulmuş demir çivileri andıran eklemler vardır. Eskiden kayan bir taşla açılıp kapanıyordu. Alt aşağıdaki kanat (hırsızlar tarafından) kırılıp açılmıştır. Odanın tavanı düz ve biraz kabaca oymalı olup, içeride üç duvar boyunca üç ayrı taş peyke vardır. Yamacın solunda daha birçok mezar göze çarpar. Bunlardan ikisi Amintas'inkine benzer tapınak mezarlar olup, daha küçüktürler. Çevik bir kişi, soldakine belki çıkabilir,

ama öbürüne erişmek olanaksızdır. Daha aşağıdakiler daha küçük, iki üç katlı ev tipi mezarlardır. Kalanlar ise, kartal yuvası tipindedir.

Kentin içinde ve çevresinde, kimi kesme kaya, kimi lâhit tipi daha birçok mezar vardır. Lâhit tipi olanlardan belki de en güzel Likya örneği hükümet konağı doğusundadır. Yüzyıl önce bu mezar denizin içindeydi. (Antik Çağdan bu yana yükselen su seviyesi yakın çağlarda yeniden alçalmış olsa gerek) Mezarın saygın bir görünümü vardır. İki katlı ön yüzünde dörtgen, ahşap kirişleri andıran oymalar, Gotik sitili kemerli bir kapağı bulunmaktadır. Kapağın her iki yanı sorgucu savaşları resmeden frekslerle bezenmiştir. Kapağın bitimleri dörder kanat halindedir.

Telmessos'un akrapol tepesi kentin gerisinde yükselir. Burada Aziz John'un şövalyelerine ait olduğu sanılan bir Ortaçağ kalesi vardır. Duvarlara oyulmuş bir kaç yazı ve tarihi belirsiz bir sarnıç dışında kalenin içinde eski, bir başka kalıntıya rastlanmaz. Tepenin doğu yüzünde Amintas'ın kine benzeyen, fakat çok daha küçük, basit bir çift kaya mezarı göze çarpar. Kuzeye bakan batı cephesi ise, Telmessos'daki iki tiyatrodan birinin yeri olduğu sanılan bir çukur vardır. Fakat burası çok kazılmış olup, tiyatro ile ilgili hiçbir belirti bulunmamaktadır. Çukurun tepesinde, küçük ev tipi bir kaya mezarı görülür. Büyük tiyatro, kentin batısında, şimdiki iskelenin hemen doğusundaydı. Bugün tiyatronun yerinde hiçbir belirti kalmadı.

CADIANDA

(TEKİRLİK)

Cadianda, Fethiye'nin kuzeyindedir. Fethiye'den Üzümlü'ye kadar 20 km'lik yol asfalttır. Üzümlü'den Cadianda'ya, dik bir yokuştan 1.5 – 2 saatta, özel taşıtla Ece Belinden 5 km orman yolundan gidilerek ulaşılır.

Likçe adı Kadavanti olan Cadianda, ünlü bir kent değildir. Ünlü olmaması, ulaşım zorluğu nedeniyle tarihçilerin ve gezginlerin buraya ulaşip şehri incelememiş olmasındandır. Pliny, Likya kentlerini sıralarken, başka hiçbir yerde adı geçmiyen Ascandiadalis ve Amelas'tan söz eder. Bu kargaşada Kalinka, Cadianda ve Lissa'yı ilk tanımlayan yazar olmuştur. Adının anda ile bitmesi çok eski bir kent olduğunu gösterir. Yapıtlar ve yazıtlar ise M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanır. Hacetomnid'in Likya'ya egemen olduğu döneme ait ilginç fakat ne yazık ki eksik bir yazıtta, Pixodaros krallığınca Xanthos, Tlos, Pinara ve Cadianda gibi kentlere yapılan bağışlardan söz edilmekte, (yazıtın eksik oluşu salt bir takım varsayımlar ileri sürülmesine yolaçmaktadır.) bu şehirlerin krala, Karya kenti Caunus ile yaptığı savaşta yardımcı oldukları sonucu çıkarılmaktadır. Gerçek böyle ise, Cadianda'nın tarihte ilk ve tek söz edildiği yer burasıdır. Kente ait para çok az olup, bulunanlar ise kısaltılmış, Calynda ya da Candyba şeklinde olabilir. Karışık geçmişine karşın, kent kalıntılarından, kapladığı geniş alandan, Roma İmparatorluğu döneminde canlı ve zengin bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Üzümlü'den 300, denizden 600 metre kadar yükseklikteki tepede bulunan Cadianda, gerçekten çevreye çok hakim bir noktada kurulmuştur. Eski Yunanlılar, çağdaş Türkler gibi, gün batımında 300 metrelik bir tırmanışa aldırılmazlardı. Tepenin kuzeyinden doğu ve güneye doğru dolanan yoldan çıkış daha kolaydır. Kestirme yol ise, kısa fakat çok diktir. İniş için elverişlidir. Çıkışta çok güzel mezar bulunmaktadır. Bunlardan üçü ev tipi olup, zamanla kaykılmıştır. Dördüncü mezarın dört yanında ayaktadır. Tek bir kayadan yontulmuşu benzer. İkisinin kenarında çok ustalıklı işlenmiş kabartmalar vardır. Güney yüzünde divana uzanmış bir adam, kuzey yüzünde ise yendiği düşmanın üzerinden aşmakta olan, elinde bir mızrakla bir kalkan taşıyan, bir başkasına saldırıya hazırlanan bir atlı görülür. Bu mezarlar M.Ö. 400 ya da biraz daha eski yıllardan kalmadır.

Güneyden kente yaklaşırken yol üzerinde önce çok sayıda lâhit ya da mezara rastlanır. Bunların çoğu yakın zamanlarda gizli kazılmış olduğundan tümüyle ya da kısmen harap edilmiş durumdadır. Bazılarında sıvalı, kemerli bir oda göze çarpar ki bu, doğu sahil şeridinde Olympos'da sık görülmesine karşın, hiç de Likyalılar'a özgü değildir.

Biraz daha yukarıda, yer yer iyi korunmuş, yer yer de tamamen yıkılmış kent duvarları görülür. Bunun hemen içinde küçük ve hayli yıkık tiyatro vardır. Batı yakasındaki oturma yerlerinin çoğu sağlamdır. Seyirciye ait bölümün yarım daire şeklindeki destek duvarı da tümüyle sağlamdır. Tiyatro tepesinin yükselen yamacına yapılmış olduğundan sadece içerden görülebilir. Sahne kısmı tanınmıyacak şekilde yıkılmıştır.

Kentin merkezinde batıdan doğuya 9 metre eninde ve 900 metre kadar uzunlukta bir alan vardır. Burası Phaselis'deki ana caddeyi andırır. Bununla birlikte, boyutları ve konumuna rağmen, burasının stadyum olduğu kuşkusuzdur. Kentte bir stadyum olması gerekir. Zira yazıtlar, Cadianda 'da düzenlenen iki atletizm şenliğinden söz etmektedir. Bu kısımda başarılı atletlere ait heykellerin altlıkları bulunmuştur. Stadyumun gerçek uzunluğu kestirilememektedir. Zira her iki ucu da yıkıktır. Gene de 188 metre standart uzunluğa yakın olduğu sanılmaktadır.

Stadyumun güneyinde Roma dönemine ait, yontma taştan bir yapı vardır. Yapıda üç bölüm ve güneyde 3 büyük pencere göze çarpar. Batıdaki odanın güney ucunda yarım daire şeklinde bir girinti vardır. Hemen yakınındaki bir yazıtta İmparator Vespasian'ın kent için sağladığı paralarla hamamları yaptırdığı anlatılmaktadır. Koşulların ne olduğunu bilemiyoruz. Gene de İmparatorun en küçük bir kentin gereksinimleriyle nasıl ilgilendiğini kanıtlamaktadır. Buradaki hamamlar, Roma devri hamamlarından farklıdır. Her üç bölümde yıkılmıştır ama bir köşesinin yanındaki küçük bir yapı sağlam kalabilmiştir.

Kuzeye doğru yönelince büyük bir binanın darmadağan kalıntılarına rastlanır. Bir dorik tapınak olarak tanımlanan bu binaya stadyumdan basamaklarla çıkılır. Bu günkü durumdan fazla birşey anlamak mümkün değildir. Dorik stili olduğunun kesin kanıtı yoktur.

Kentin güney batısında, ot ve çalılıklar arasında yaklaşık 9 metre uzunluğunda bir koridor yıkıntısı vardır. Bunun kuzeyindeki boşluğun agora olduğu varsayılmaktadır. Kent çok yüksekte kurulmuş olduğundan geleneksel Roma su kemerleri yapılamamış, su gereksinimi sarnıçlarla karşılanmıştır. Burada birçok sarnıca rastlanır. Yarım düzine kadarının içinde yazın hala su bulunur. Kent kalıntıları çok çekici olmakla birlikte, çalılıklarla kaplanmış, gizli kazılardan çok zarar görmüştür.

Dağın eteklerinde, Üzümlü yakınlarında iki önemli mezar daha vardır. Ne yazık ki ikisi de kötü şekilde yıkılmıştır. Bunlardan birisi Üzümlü – Ortaköy yolunun hemen üzerindedir. Standart bir kaya mezarı olmasına karşın, tepesinde mezar odası yoktur. Son zamanlarda devrildiği için tepedeki taş ikiye ayrılmıştır. İkinci mezar, Üzümlü'nün bir mil kadar güneydoğusunda, Likya mezarlarının en ilginçlerinden birisidir. Ne yazık ki şimdi tanınmaz haldedir. Kayadan yekpare yontulmuş bir mezar olup, her dört yüzü de kabartmalarla işlenmiştir. Bu kabartmalarda askerler, oturmuş ya da uzanmış erkek kadın tipleri ve hayvan figürleri göze çarpar. Bir yüzünde erkek figürlerin Likya ve Yunan dilinde adları yazılıdır. Kadınların sadece birinin adı belirtilmiştir. O da ZZALA'nın karısı olarak geçer. Bu mezar 5. yüzyıl sonlarına aittir.

SIDYMA

(DODURGA – HİSAR MAHALLESİ)

Sidyma, Arsada'dan sonar Xanthos vadisinde en az gezilen ve görülen yöredir. Burasını da Arsada gibi vadinin içinde saymamak gerekir. Zira denizden 500 metre yükseklikte, Cragus dağının yamaçlarında, motorlu kara taşıt aracı ile ulaşılması olanaksız bir yöredir. Fethiye – Kaş asfalt yolundan, Eşin'in 6 km güneyinde sağa sapan yoldan bir 6 km daha jeep ya da taksi ile gidilebilir. Bundan sonar taşlık, iyi durumda biraz dik patikadan 250 metre kadar yüksekliğe bir saat kadar tırmanmak gerekmektedir. Burasını bir rehber eşliğinde gezmek gerekir.

Adını Sidyma olması (Idyma, Didyma, Loryma gibi) kentin çok eski bir tarihe sahip olduğunu kanıtlar. Kentin kalıntıları arasında da buraya en eski arkaik dönemde yerleşildiğini gösterir kanıtlar vardır. Eldeki yazılı ilk belge M.Ö. 1. yüzyıla aittir. Kalıntıların çoğu ve tüm yazıtlar ise Roma İmparatorluğu dönemindendir. Bununla birlikte, bulunan ve Likya Birliğine benzeyen Sidyma'ya ait bir gümüş paranın (1) M.Ö. 2. yüzyılda basılmış olması muhtemeldir. Kentin adı Bizans dönemine kadar coğrafya kayıtlarına geçer amma, tarihte bir kez söz edilir. İmparator Mercian (M.Ö. 450 – 455) Perslere karşı bir savaşta sıradan bir er iken Likya'da hastalanmış, Sidyma'da kalmıştır. Burada iki erkek kardeşle dostluk kurar. Kardeşler onu evlerine alıp bakarlar. İyileşince birlikte ava çıkarlar. Öğleyin yorulmuş ve terlemiş vaziyette yatıp uyurlar. Kardeşlerden ilk uyanan, Mercian'ın güneşte kaldığını ve kocaman bir kartalın kanatlarını gererek ona gölge yapmakta olduğunu hayretle görür. Hepsini kalkınca kardeşler Mercian'a "Birgün İmparator olursan bizim için ne yaparsın?" diye sorarlar. Mercian, bu olanaksız ama, "Birgün imparator olursam sizi kentinizin ulu kişileri yaparım" der. II. Theodosios'un ölümünden sonra tahta geçince Mercian gerçekten sözünü tutar ve kardeşlerini Likya'nın en yüksek mevkiine getirir.

Burayı gezerken yukarıdaki sözü edilen patikadan tırmanınca eski kentin ilk belirtileri olan soldaki yardı, oyulmuş çok sayıda kartal yuvası mezarlara rastlanır. Bunlar Pinara'dakini andırmakla birlikte, daha az sayıda ve daha basit görünümündedir. Ne kadar eski olduğu bilinmemektedir. Tepeye çıkınca Sidyma kalıntıları gözler önüne serilir. İnsan kendini iyi durumda, çeşitli biçimlerde mezarlar arasında bulur. Bunların en ilginç, patikanın hemen bitiminde, soldaki küçük sütun mezardır. Dikdörtgen bir kaide üzerine oturtulmuş uzun ve yekpare bir bloktan ibarettir. Tepedeki mezar odası görünürlerde yoktur. Sidyma'nın klasik dönemdeki ilk kesin kanıtıdır.

Hemen yakında yedi mezar daha vardır. Bunların bazıları lâhit mezardır ve özellikle Likya dönemindeki Gotik biçim yerine üç köşeli kapakları göze çarpar. Diğerleri yapma mezar olup, birisi iyi ve güzel durumdadır.

Asıl kent, bir mil kadar kuzeydoğu-güney-batı doğrultusunda uzanan düzlükte kurulmuştur. Dodurga köyünün ASAR-HİSAR mahallesi geçen yüzyıldan beri yer değiştirmiştir. Mahalle şimdi kalıntıların tam ortasındadır. Bu yerleşim kentin yıkılmasına neden olmuştur. Daha önceleri tanımlanan yapıların tümünü görmeye olanak yoktur. İki bölümlü akrapol tepesi kuzeydedir. Tepenin güney-doğu eteğinde 400 metre uzunluğunda ve yer yer bir metre yüksekliğe erişen bir erken çağ duvarı göze çarpar. Taşlar düzgün kesilerek işlenmiştir ama, doğu ucu polygonal biçimdedir. Bu noktada ön avlusu ve yanında kulesi olan bir kapı vardır. Bu duvar, burada daha önce Sidyma kentinin tepeden kurulmuş olduğunun ikinci kesin kanıtıdır. Her nedense tepedeki bu kentten günümüze hiç bir kalıntı kalmamıştır. Bulunan duvarların, sarnıç ve çömleklerin tümü Bizans dönemine aittir. Bununla birlikte duvarın biraz üstünde, çok yıkık durumda küçük bir tiyatro ya da benzeri bir yapı vardır. Başka ne kaldıysa dağdan zamanla inen taş ve toprakla örtülmüş durumdadır. Tiyatro da daha önce kurulmuş bir kentten kalmadır.

Şimdi köy meydanı olan kentin merkezi bölgenin batı ucundadır. Burada eskiden bir tapınak ve sundurmanın kalıntıları kâğıt üzerine resmedilecek oranda seçilebiliyordu. Sundurmanın arka duvarı halâ belirgindir. Duvarın önünde bir tuvalet bulunmaktadır. Fakat tapınağı tanımlamak olanaksızdır. Tapınak oldukça küçük, yaklaşık 9 metre uzunluğundadır. Batı yüzünde basamaklar ve dört sütun vardı. Kurtarıcı Tanrı İmparalara adanmıştı. Sundurmadaki yazının bir kısmı bulunmuştur. Burası İmparator Claudios'a (M.S. 54 – 41) Artemis ve diğer ululara övgüler vardır.

Burası ile kentin doğu ucu arasında, çoğu mezar, sayısız yapıt göze çarpar. En ilginç tapınak tipi mezar olup, iki basamakla çıkılır. Girişinde bir zamanlar iki sütun olduğu sanılmaktadır. Alt kısmı kabartma insane başları ve yapraklarla bezenmiştir. İnsan başları sakalsız olup, kadınları canlandırmaktadır. Geride sade bir kapı alt odaya açılır. Bunun yanında bir dizi lâhit mezar vardır. Bunlardan ikisi göze çarpar. Her ikisi de şekil ve boyut itibarıyla eş olup, aynı kaide üzerine oturtulmuştur. Sidyma'da bulunanlar gibi bunlarında kapakları üç köşelidir. Alt köşelerinde acroteria vardır. Hava koşulları nedeniyle çok silinmiş olup, yazılarda bu mezarların aynı ailenin iki bireyine ait olduğu belirtilmektedir. Bunların baba – oğul olduğunu, her ikisinin de Aristodemos, adını taşıdıkları ve bu ismin ailede sık sık yenilendiğini yazıdan öğreniyoruz. Bir yazıttan,

mezar sahibinin imparatorlarca onurlandırılan bir saray doktoru olduğu anlaşılıyor. Öbür yazıt ise manzumdur. Dizilerin ilk harfleri akrustiş olarak Aristodemus adını oluşturuyor.

Güney – batıya doğru az ilerde, 2.5 metrelik kısmı hala sağlam olan bir yapı göze çarpar. Bir zamanlar büyük bir mezar kaidesi olan alçak bir çıkıntının üstüne oturtulmuş mezar, çok daha sonraki döneme aittir. Bazıları yazılı birçok blok mezarların yapımında yeniden kullanılmıştır. Duvarlarında yüksek pencereler vardır. Kuzeydeki kapının üstü aslan başları ve pervazları da yapraklarla süslenmiştir. Alttaki kaidenin arka duvarında alçak bir kapı, eski mezarın bodrumuna açılır.

Daha batıda muhtemelen hamam olan, fakat günümüzde yanyana iki sütundan başka birşey kalmamış olan yapı da kayda değer. Bölgede iki kilise olmak üzere daha birçok kalıntı varsa da sıradan bir ziyaretçi için bunlar ilginç olmayabilir.

Mahalledeki cami son zamanlarda onarılmış ve bu iş için Sidyma kalıntılarından yararlanılmıştır. Caminin arka duvarında “Buradaki tüm Tanrılar” başlığını taşıyan bir listede 12 kutsal varlığın adı sıralanır. Tümü Zeus, Apollo, Artemis, Athena, Afrodit... gibi bilinen isimlerdir. Gariptirki başka yazıtlarda her zaman sözü edilen Hecate ve Sarapis’in adları geçmemektedir. Likya’nın 12 tanrısı çok ünlüdür. Ama bunlar adsızdır. Acaba bu liste onların isimlerini belirtmek için mi düzenlenmişti ? Tüm bu Tanrılar’ın Sidyma’da tapınaklarının olduğunu varsaymak hatalıdır. Aslında orada bulunan tek tapınağın İmparatora ait olduğu saptanmıştır.

TLOS

(YAKA KÖYÜ)

Kemer Bucağına 12 km uzaklıktaki Tlos’a şimdi çok az bir kısmı toprak olmasına karşın çok rahat ve kolay geçilen bir yoldan rahatlıkla gidilmektedir. Akrapol Yaka köyünün tam üstündedir. Komşu köy olan Döğer’e de Tlos yöresi adı verilmektedir. Döğer’de tam tepede bir Türk kalesi vardır. 1842’de Spartt bu kalede köyün ağası tarafından ağırlanmıştır. Kale şimdi boştur.

Tlos tarihinin eksikliği kuşku götürmez. Likya yazıtlarında adı TLAWA olarak geçer. 14. yüzyılda Hitit belgelerinde ise, LUKKA topraklarındaki Dalawa kentinden söz edilmektedir. Klasik Tlos kenti, Likya’nın başlıca şehirlerinden biri olmasına ve birlikte 3 oy hakkı bulunmasına karşın, coğrafyacıların adını anması dışında eski çağ tarihlerinde yer almaz. Tarihi yazıtlarda anlatılan iki olayla belgelenmiştir. Tlos ve öbür Likya kentlerinin M.Ö. 4. yüzyılda, Pixodaros krallığına yardımları ve 2. yüzyılda muhtemelen Rodos’un desteğinde zorbalığa yeltenen Eudemos’un ayaklanması. Yazıtlarda ayrıca, kent halkının nahiyele bölündüğünden söz edilir. Bu üçünün adı bilinmektedir. Adlarını ünlü Likya kahramanları BELLEROPHON, IOBATES ve SARPEDON’dan almışlardır. Burada kendi yargı organları bulunan bir Musevi topluluğunun yaşadığından da söz edilir. İmparatorluk döneminde Tlos, “Likya ülkesinin çok parlak bir metropolü” olarak tanınmakta ve Myra Başpiskoposluğuna bağlı kendi piskoposu bulunmaktadır. Tlos, yöresi, 1838’de Sir Charlas Fellows tarafından bulunmuştur. Fellows burasını “

MUHTEŞEM ve YERLİ YERİNDE” olarak tanımlamıştır. Onu izleyen Spart, “Tüm Likya’da bir kent için buradan daha şaheser bir yer olamazdı” diye nitelemiştir. Doğa güzellikleriyle böylesine zengin bir yörede bu anlatımlar gerçekten çok büyük bir övgüdür. Akrapol tepesi köye bakan yamaçtan yüksek değildir. Fakat, kuzey-doğudaki yüzünü dimdik uçurumlar oluşturur. Dorukta bu gün, daha eski kalıntıların tümünü gözlerden gizleyen kale bulunmaktadır. Kalenin altında doğudaki yamaçta, Likya kenti duvarlarının kalıntıları ve güneyde de daha sonraki döneme ait bir sur göze çarpar. Güneydeki sur ve kapısı Roma duvarcılığının önemli bir örneğidir. Kuzey ucunda ise, sütun altları ve kırık lâhit mezar dahil birçok eski yıkıntıların kullanılmasıyla onarım görmüştür. Aynı yamaçta biri hemen doruğun altında, yüzü kuzeyde olmak üzere iki güzel Likya mezar topluluğu vardır.

Doğuda tepenin eteğinde büyük düz bir alan, bu gün ekilmektedir. Burasının agora olduğu sanılmaktadır. Birçok sütun altlığı ve işlenmiş taş bloklar çevreye yayılmıştır. Ortada uzun bir yolu andıran taş bloklar vardır. Bunun eskiden kaldığı sanılmakta, ama ne olduğu açıklanamamaktadır. Kent duvarının altında satıda, yamaçtaki oturma yerleri kısmen görülür. Bunlar stadyumun bir bölümüdür. Stadyumun öbür cephesindeki alçak bir duvar, daha doğrusu bir sıra taş blok daha sonra yapılmıştır. Oturma yerlerinin aşağı doğru sıralanış biçim doğal durumda oyulmuş bloklarla belirlenmiştir. Bunun hemen yanında akan çay, yapının sınırlanmasına yol açmış olmalıdır. Bir agoranın böyle stadyum boyunca uzanması az rastlanan bir olaydır.

Karşı tarafta doğuda, bir düzlüğün yanında, uzun bir yapı vardır. 9 metre genişliğinde olan bu yapı, odalara bölünmüştür. Batı yüzündeki duvarda yarım düzineye yakın dörtgen kapıları ile burası herhalde bir Pazar yeri idi. Bunun güneyinde daha geniş, birçok odası ve dört büyük kemerli kapısı olan bir yapı ve bundan sonra iki adet daha yedişer kemerli kapıdan girilen bina göze çarpar. Bu gurubun güneyinde biraz doğuya doğru ise, hamamlar bulunmaktadır. Bunlardan iki bölümünün tamamı ve yedi penceresi ile, bir bölüm (Yerlilerce yedi kapı olarak anılmaktadır.) sağlam kalmıştır. Hamamların doğusunda büyük ve geniş bir alan son zamanlarda tanımlanmıştır. Yukarıda sözü edilen düzlük yerine burasının asıl agora olması gerektiği öne sürülmektedir. Alanın batısında, büyük bir erken Bizans dönemi kilisesi bulunmaktadır.

Daha doğuda büyük ve çok iyi durumda olan tiyatroyu ne yazıkki otlar bürümüştür. Bu tiyatronun yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yapımına katkıda bulunanlar arasında yer alan Antonius Pius (M.S. 138 – 161) devrinde yaşamış olan Rhodiapolis’li Opramoas “Tiyatronun ve hamamlardaki soyunma yerinin yapımı için” 60.000 denari vermiştir. Sözü edilen hamamların yukarıda anlatılan yer olması gerekir. Bir başka yazıt, tiyatro için vatandaşlarca yapılan bağışların listesini vermekte, bu arada Dionysus papazının 3.000 drahmi ve Cabiri yüksek papazının 100 drahmi verdiğini bildirmektedir. (1) Tiyatronun tümü düz arazide kuruludur. Oturma yerleri Roma sitilinde, yarım daire şeklinde yapılmıştır.

Yüzyıl kadar önceden plânlanması bitirilip yapımına başlandığının kanıtı vardır. 34 sıra oturma yeri sayılmıştır. Bu gün bunları saymak mümkün değildir. Güney cephesinden kemerli bir girişle geçilen tek diozama bulunmaktadır. Oturma yerlerinin

dışında bir koridor vardır. Çok güzel oyulmuş ve süslenmiş taş bloklardan yapılmış sahnenin büyük bir kısmı otlarla kaplı olmasına karşın sağlam kalmıştır. Bu güzel tiyatro, burada kazı yapılmadı, hiç değilse otların temizlenmesi için adeta yalvarmaktadır.

Akrapol tepesinin ön cephesinde oyulmuş sayısız mezarlardan en önemlisi kuzeyde alt kısımlardaki BELLEROPHON mezarıdır. Bu tapınak mezarın giriş ve alnlığı arasında iki dörtgen sütun vardır. İçeride ana mezar odasının ön duvarı üç bölümdür. Ortada iri çivi ve diğer süslerle bezenmiş bir kapı motifi ve her iki yanda da mezar odasına giren asıl kapı bulunur. Yandaki bu kapılar eşik görevini yerine getiren ve ön yüzlerinde at motifleri ile bezeli birer kabartma bulunan bloklarla yerden 90 santim yükselmiştir. Soldaki kapının üstünde, yüzü sola dönük, bir arslan ya da laopar figürü vardır. Girişteki sol duvarın üstünde ise Belleropho, atı Pegasos'un üstünde, kolunu geriye kaldırmış, sağa dönük biçimde resmedilmiştir. Bu figürden ilk akla gelen, ünlü öyküdeki gibi, Bellerophon'un Chimaera'ya saldırısıdır. Fakat bu figürlerin oranları değişiktir ve çizilen hayvan Chimaera'nın bilinen niteliklerini taşımaktadır.

Soldaki kapıdan ölümler için dört taş peyke bulunan mezar odasına geçilir. Bu peykeden sağdakine ölen kişinin başı için bir yastık ve armağanları koymak için bir girinti yapılmıştır. Burası kuşkusuz aile reisinin mezarıdır. Sağdaki kapı küçük bir odaya açılır. Mezarda yazı yoktur. Bu nedenle kime ait olduğu bilinmemektedir. Doğal olarak, Bellerophon'un burada gömülü olduğu hiçbir zaman düşünülmemektedir.

ARSADA

(ARSA KÖYÜ)

Arsada, Xanthos vadisinin doğusunda, bir hayli yüksekte, eski Massicytus, şimdiki adıyla Akdağ'ın yamacındaki bir düzlükte kurulmuştur. Burada yükseklik 900 metreyi bulur. Buraya birkaç yıl önce orman yolu yapılmıştır. Ama kalıntılara kadar ulaşmaz. Kalıntılara Kayadibi'nden uzun ve dik bir patikadan gidilir. Hiç bir eski çağ yazarı Arsada'dan söz etmez, fakat varlığı yörede bulunan, yakınındaki Arsa köyünde adının süregelmesiyle kanıtlanmıştır.

Köyün hemen batısında uzun, alçak bir tepe bulunmaktadır. Batıya doğru vadiye oldukça dik inen tepenin doğu yamacında, aşağı yukarı yarı yolda, 2.5 metre kalınlığında taştan örülmüş bir duvar vardır. 300 metrelik kısmı ayakta olup, bu da hayli yıkıktır. Duvarın kuzey ucunda 9 metre kare bir kule ya da ufak bir kale vardır. Erken Hellenistik döneme ait olduğu sanılan bu kale, özenle yerleştirilmiş büyük poligonal bloklardan yapılmıştır.

Kentteki kalıntıların günümüze kadar kalanı yoktur. Fakat köyün içinde ve çevresinde birçok Likya mezarı bulunmaktadır. Bunların çoğu Gotik lâhit mezar tipindedir. Birinin kısa kenarında insan başları vardır. Çoğu yıkılmıştır. En az bir tane ev tipi kaya mezarı ve çevrede birçok yontulmuş, yazılı bloklar vardır. Yazıların hemen hepsi kitabedir. Spratt, üç tane kırılmış Likya yazıtına rastladığından söz etmişse de bunları başka gören olmamıştır.

Köyün biraz üstünde, kuzeye giden patikanın yanında, 2.5 metre yüksekliğinde bir kaya çıkıntısında bir atlıyı canlandıran kabartma vardır. At sağa doğru yol almaktadır. Atlı sağ elini arkaya doğru kaldırmıştır. Elinde ne olduğu anlaşılamayan birşey taşımaktadır. Sol omuzuna bir kılıç asmışa benzeyen, Anadolu'daki atlı kahramanlardan biri olan bu figür, batı ve kuzey Likya'da sık görülen Kakasbos'u andırmaktadır. Oysa öyle olmaması gerekir. Kakasbos kılıç değil, topuz taşır ve atı daima rahvan yürür durumda resmedilir. Burada ilk akla gelen bir adak olasılığıdır ama, adağın kime yapıldığını belirten bir yazı yoktur.

ARAXA

(ÖREN KÖYÜ)

Araxa, Xanthos vadisinin kuzey ucunda, dağlık yöreye yakın bulunan Ören köyündedir. Kentin adı yazıtlardan belirlenmiştir. Eski coğrafyacılar adından söz ettikleri halde, E. Bean 1946'da Ören'de Orthagoras adlı ünlü bir vatandaşın kamu hizmetlerini belirten Araxa halkının bir bildirisini buluncaya kadar kent hakkında birşey bilinmiyordu. Bu taş bulunduğunda, Ören'deki bir köylü kadını tarafından çamaşır tahtası olarak kullanılmaktaydı. Yazıların girinti ve çıkıntıları çamaşır için çok elverişli idi. Yazıttan M.Ö. 2. yüzyılda Araxa'nın Bubon ve sonra da ülkeyi yağma eden ve birçok yurttaşı esir alıp götürülen Cisyra ile savaşa tutuştuğunu öğreniyoruz.

Orthagoras, elçi olarak Birliğe şikâyetle gönderiliyor. Tlos ve Xanthos'daki zorbarlarca başkaldırlar döneminde Orthagoras, Birlik ordusunda, ayaklanma bastırılınca kadar başarı ile savaşıyor. Likyalılar ile Telmessos arasındaki çatışmada aynı başarısını sürdürüyor. Araxa'nın komşusu Oenoanda'nın (ki adı başka yerde geçmemektedir.) Birliğe katılmasını sağlamada önemli rol oynuyor. Daha sonra Roma'dan gönderilen çeşitli elçilerle görüşmeleri Orthagoras sürdürmektedir. Tüm bu hizmetleri gönüllü ve ücretsiz olarak yerine getiriyor, kentin gereksinmelerinin karşılanmasında önayak oluyor.

Araxa'dan arda kalan fazla birşey yoktur. Köyde büyük bir yapıdan bazı kalıntılara rastlanır. Bu yapının bir duvarı yumuşak bir açı ile 3 metre yüksekliğe ulaşır. Taşlar Poligonal, yer yer dörtgen biçimli ve ustalıklı işlenmiştir. Hayli alçak olan akrapol tepesi köye bakan yüzünün doruğun az aşağısında masif bir duvar göze çarpar. Buradaki kule 5.5 metredir. Bloklar yer yer 1.80 X 2.20 boyutlarına varan düzgün sıralar halinde yerleştirilmiştir. Çoğunun kenarları kesmedir.

Aşağıda, çay kenarında bir çok Gotik lâhit mezar kapağı göze çarpar. Yazılar okunmaz durumdadır. Aralarında en ilginçleri, köyden bir mil kadar batıda, yol kenarındaki alçak bir tepeliğin dibindeki kayaya yontulmuş bir düzine kadar mezardır. Bunlar çeşitli tipte çoğunluğu gerçek Likya ev mezarlarıdır. Üçlü bir gurup mezar özellikle görülmeye değer. Geri kalanlar düz, kesme kaya mezarlarıdır. Bir tanesi daha değişik ve daha sonraki döneme aittir. Girişte üstleri oymalarla işlenmiş iki sütun vardır. Bunların üstünde dentil freksli bir taş taban ve düz bir alınlık göze çarpar. Yüksek bir kapıdan üç peykeli mezar odasına girilir. Ana odada düz bir Likya mezarının kapağının

iki yanında Orthagoras adı oyulmuştur. Bu grupta tek yazılı olan bu mezar kapağıdır. Sözü edilen ismin, yukarıda anlatılan Araxa'lı kahraman ile karıştırılmaması gerekir.

Ören'den az ilerde, dağlara doğru, olağanüstü bir kaynak vardır. Toprakten çıkar çıkmaz derin, güçlü bir akarsu oluşturur. Bu su köy yakınlarında ana kolla birleşerek akarsuyun yoğunluk ve gücünü büyük oranda artırır. Daha sonraki yıllarda Devlet Su İşleri'nin geniş çaptaki çalışmaları etkilemiştir. Eski çağlardaki bir söylentiye göre Leto, Apollo ve Artemis'i Dellos'da değil Likya Ören köyünde doğurmıştır. Çocuklarını bu menbanın berrak sularında yıkamıştır. Bir ozan Leto'nun kutsal doğum sancılarında kıvranırken tırnaklarını Likya'nın sert topraklarına geçirip Xanthos nehrini ortaya çıkararak insanlığın hizmetine sunmuş olduğunu anlatır. Sidyma'da bulunan bir yazıta göre doğum Araxa'da olmuştur. Sözü ettiğimiz olağanüstü kaynak bugün o yöre yerlileri tarafından Xanthos'un ana kaynağı olarak kabul edilir. Buraları gezenler, gözlerinin önünde, Leto'nun ıstırap içinde toprağa geçirdiği, kasılmış parmakları arasından fişkıran su kitlelerini canlandırabilirler.

LETOON

(KUMLUOVA KÖYÜ)

Xanthos'a Fethiye'den giderken 5 km beriden sağa sapan bir sapakla 6 km gidildikten sonra, ünlü Leto tapınağına varılır. 1962'ye kadar burada sadece bir tiyatro ile bir tapınağın kalıntılarını oluşturan blokların varlığı biliniyordu. O tarihten sonra, Fransız Arkeologların tapınağın bölümleri ile yanındaki yapıları ortaya çıkardılar. Çalışmalar genellikle su altında yapıldı ve birçok ilginç belge bulundu. Bu kitabın yazılıs tarihinde kazılar sürdürülmekte olup, bulunanların tamamı henüz yayınlanmamıştır.

Eski Çağ tarihine göre, Zeus'un Leto'ya aşık olması Hera'nın gazaba gelmesine neden olmuştur. Kıskanç ve hoşgörüsüz karısının baskısı yüzünden Leto, oradan oraya sürülmüş, sonunda Delos'a gelmiştir. Burada Apollo ile Artemis'i doğurur. Likya dahil, gezdiği ülkelerde Leto ile ilgili bazı öyküler vardır. Bir defasında, susuzlugunu gidermek için bir çeşmeye yaklaştığında, sürülerini sulamak isteyen çobanlar tarafından buradan kovulur. Çocukları doğduktan sonra tekrar Likya'ya dönen Leto, ceza olsun diye çobanları kurbağa biçimine sokar. Bir başka öyküde, çeşmenin yanından kovalanan Leto, kurtların yol göstermesi ile Xanthos ırmağına ulaşır susuzlugunu giderir. Bunun anısına da ülkenin Termilis olan adını Likta şeklinde değiştirir. Apollo ile Artemis'in Likya'da doğdukları söylenir. Bir başka öyküye göre ise Leto, Likya'dan Syssa adlı yaşlı kadınla dost olup, onun kulübesinde kalır. Bazıları Leto mezhebinin Likya'da Yunan döneminden önceden var olduğunu ve adının Likya dilinde KADIN ya da ZEVCE anlamına gelen LADA ilişkisi bulunduğunu ileri sürerler.

Kuzey batıda Calynda ve Phycus'da başka Leto tapınakları vardır ama, hiçbirisi Xanthos'daki kadar ünlü değildir. Leto ve çocukları Likya'nın ulusal kahramanları ve Letoon'da Likya Birliğinin Federal tapınağı idi. Burada ulusal festivaller düzenlenirdi. Papazlar da Birliğin Başpapazları idiler.

DAEDALA

(İNLİCE KÖYÜ)

İnlıce köyü yakınlarında, yol kenarında, Fethiye – Muğla karayolunun 29. km'sinde Muğla'ya giderken yolun sağında, küçük bir tepeye oyulmuş ilginç bir mezar vardır. Mezar kayanın doğu yüzündedir. Alışılmışın dışında bu mezar Dorik stilindedir. Önündeki sahanlığa üç basamakla çıkılır. Sahanlıkta mezarın bir parçası olup aynı kayadan yontulmuş iki sütun vardır. Sağdaki sütun tepeden 50 – 60 santimetre kısa kesilmiştir. Sağ bölümde Dorik işlemeciliğinin örnekleri belirgindir. Bir “dentil” freks üzerine “trigli” freks gibi. Alınlıkta bulunan üç akroter'in biri yerinde yoktur. Mezarda yazı göze çarpmaz. Ana girişte büyük bir gedik vardır. İçerde üç duvar boyunca, üstlerine ölülerin yerleştirildiği taş peykeler olup, tavan düz ve biraz kabaca yontulmuştur. Tüm olarak mezarda, fazla usta bir işçilik göze çarpmaz.

Biraz daha beride, ilkokul ve köy merkezinin sağındaki tepeler üzerinde, bir gurup kartal yuvasını andıran mezarlar belli belirsiz seçilir. Bunlar uzaktan ufak, kara kareler gibi görünür. Her ne kadar varlığı yazıt ve paralarda tanımlanmamışsa da burası DAEDALA kentidir. Zira konumu eski tarihçilerin anlattıklarına uymaktadır. İnlice Asar'ı adı verilen buraya gidiş hayli zordur. Bu nedenle gezmeye kalkışan da yok denecek kadar azdır. Çok dik olan akrapol tepesi üç yandan yontma taş bir duvarla çevrilidir. Duvarsız olan yamaç zaten geçit vermez. Tepede büyük bir kale vardır. Ayrıca akrapol'de kesme kaya basamaklar, yapı temelleri ve çapı 1.5 metre kadar olan daire şeklinde, üstü sıvalı bir sarnıç vardır. Doğuya doğru daha alçak bir tepede bu kentin sınırları içindedir. Fakat buradaki kalıntıların çoğunluğunu mezarlar oluşturur. Mezarın üçü tipik Likya kaya mezarıdır. Birkaç mezar olmakla birlikte en fazla kayaların yüzlerine oyulmuş, çoğu erişilmez basit, kartal yuvası tipi mezarlar göze çarpar. Mezarlar genellikle akrapol'un batısında yoğunudur.

Strabo, Daedala'nın Karya ile Likya sınırlarını belirlediğini ileri sürer. Gerek o, gerekse Liby, burasının Rodos Peraea'sı olduğunu iddia ederler. Bu varsayım, Fethiye, körfezindeki Tersane adasında bulunan, aslında Daedala'daki bir mezara ait olduğu sanılan bir yazıtla da desteklenmektedir. Yazıt, M.Ö. 2. yüzyılda yaşamış Rodos'lu bir valiye adanmıştır. Yazıdan valinin sadece Rodos egemenliğinde olmayıp gerçekten Rodos devletine bağlanmış bir bölgede görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu yöre ile Marmaris Körfezi arasında bu anlatıma uyan başka bir yöre yoktur. Yazıtın yukarıda sözü edilen Dorik mezardan mı, yoksa kentteki bir Likya mezarından mı kesinlikle bilinmiyor. Ne olursa olsun Rodos Peraea'sına bağlı Daedala civarında olduğu varsayılıyor.

XANTHOS

Likya kentlerinin arasında en romantik olanı herhalde Xanthos'tur. Daha önceden de bilinmekle birlikte Batı dünyasına kenti, Sir Charles Fellews tanıttı. 1838'deki ilk gelişme özellikle Likya heykellerinden çok etkilenen Fellows iki yıl sonra gezisini yeniledi. Yayınlanan yazıları büyük ilgi gördü. 1842'de H.M.S. Beacon gemisi, yüzbaşı Spratt'ın emrinde olup, belgelenen sanat eserlerini British Museum'a getirmekle

görevlendirildi. Gemiciler iki ay boyunca anıtları toparlayıp yüklediler. Sonunda heykel ve yazıtlarla dolu yetmiş aşkın kocaman sandık İngiltere'ye ulaştı. Getirilen eserler, 40 yıl önceki Elgin mermerleri kadar büyük ilgi gördü. O günden bu yana müzedeki Xanthos bölümü en çok ziyaretçi toplayan yer olmuştur.

Şimdiki adı Eşen Çayı olan, Likya Bölgesinin en büyük akarsuyu Xanthos ırmağı, kentin batısından ve yakınından geçer. Homer'in yapıtlarında adının anılmasıyla bu ırmak ayrıca ün kazanmıştır. Akarsuyun akıntısı güçlüdür. Su, Ağustos'da diz boyu akar. Xanthos, sarı demek olup, Likya'daki Yunan dilinde isim almış ender yerlerden biridir. Likya dilindeki adı, Sirbis ya da Sirmis idi. Sarı ya da kahverengi anlamına gelen Arapça asmura sözcüğü ile ilintisi olduğu sanılır. Kentin Likya dilindeki adı, ARNNA idi.

Xanthos, Likya'nın her zaman en büyük kenti olmuştur. Strabo, kentin ününden özellikle söz eder. Herodot'a göre ise, Likya ile Xanthos nerede ise eş anlamdadır. Kentin kuruluşu ile ilgili kesin kaynak yoktur. Ad yakıştıran tarihçiler, kurucuların Arnus ve Xanthos olduğunu yazarlarsa da buna kesin gözüyle bakmamak gerekir. Kentin önemi Kınık'taki kalıntılardan da bellidir. British Museum adına yapılan yağmaya rağmen kalanlar, hala Likya döneminin en göze çarpıcı örnekleridir. Spratt'ın denizcilerinden sonra 1950'de Fransızlar tarafından başlatılan kazıya kadar yörede hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Xanthos'un tarihteki ilk kaydı M.Ö. 540 civarında, Pers generali Harpogos'un küçük Asya batısını işgali ile ilgilidir. General, Karya'dan Xanthos vadisine yürümüş, burada Likyalılar'ın direnişi ile karşılaşmıştır. Düşman ordusunun sayıca üstünlüğü karşısında kentte, sarılı kalan halk; karılarını, çocuklarını, esirlerini ve mallarını akrapole toplayıp ateşe verdiler ve sonra tek kişi sağ kalmayınca kadar savaşı sürdürdüler. Herodot, kendi döneminde Xanthos'lu olan Likyalılar'ın hemen tümünün dışardan geldiğini, sadece savaş sırasında kent dışında olmaları sayesinde sağ kalan ailelerin, çocukların asıl Xanthos'tan olduklarını yazar. Kentte bulunmamalarının nedeni, bu günkü halkın yazın yaptıkları gibi, sıcak basınca yaylalara göç etmeleri gerekir. Xanthos vadisindeki bir çok yerleşim merkezinin adlarına Seki yaylasında da rastlanır. Harman bitiminde aşağıdaki köylerin halkı, yaya, at üzerinde, traktör ve kamyonlarla yaylaya çıkar. Ekim ayında yeniden düze (sahile) inerler. Dolayısıyla deniz seviyesindeki köylerde turist mevsiminde çok az kişiye rastlanır.

Harpagos dönemindeki felâketten sonra toparlanmaları çok sürmedi. Kentteki 5. yüzyıla ait şahane yapılar bunun kanıtıdır. Pers egemenliği sert değildi. Halk M.Ö. 334'de İskender'in gelişine kadar mutlu bir yaşam sürdü. Xanthoslular'ın İskender'le ilişkileri tam bilinmemektedir. Tarihçi Appian'ın M.S. 2. yüzyılda yazdıklarına göre İskendere karşı direndikleri söylenir. Ve bir önceki saldırıda olduğu gibi bu kez de özgürlük uğruna kendilerini yoketmişlerdir. Bunu kanıtlayan başka belge yoktur. İskender döneminin en güvenilir kaynağı Arrian, yine 2. yüzyılda, sadece Xanthos'un Pinara, Patara ve diğer kentlerle birlikte İskender'e teslim olduğunu yazar. Bu neden Appian'ın kulaktan dolma bilgisini geçerli saymamak gerekir.

İskender, bu bölgede iken bir mucizeden söz edilir. Xanthos yakınındaki bir kaynak birden taşmış ve içinden bronz bir tablet fırlamıştır. Tablette kadim (arkaik) harflerle Pers İmparatorluğunun Yunanlılar tarafından devrileceği yazılıdır. İskender, bundan yüreklenererek Kilikya'ya kadar tüm sahilde Pers egemenliğini yoketmiştir.

İskender'in ölümünü izleyen karışık dönemde Xanthos Antigonios'un eline geçti. Likya ile Mısır Kralının egemenliği altına girdi. M.Ö. 309'da 1.Ptolemy donanması ile gelip burasını zaptetti. Bundan sonra Xanthos'un kaderi ile ilgili kayıtlara kentin güney kapısının bir yanında bulunan silik, fakat hala okunabilen yazıtta rastlıyoruz. Bu yazıtta, "Kral büyük Antiochos kenti Leto, Apollo ve Artemis'e adamıştır." deniyor. Bu olağanüstü kayıttan 3. Antiochos'un M.Ö. 197'de Ptolemiler'in elinden Likya'yı alırken Xanthos'a zorla egemen olmanın güçlüğünün bilincinde olarak, savaştan bezgin kent halkına teslim oldukları takdirde kenti Likya'nın ulusal değerlerine adayacağımı, böylelikle özgürlük ve bağımsızlığını belgeliyeceğini vaadedip bir anlaşmaya vardığını anlıyoruz. Ne var ki bu anlaşma uzun sürmedi. Antiochos Magnesia'da yenik düşünce Xanthos'da tüm Likya ile birlikte Rodos'a verildi. 2. yüzyılda Xanthos'da, muhtemelen Rodoslular'ın desteğindeki zorbalık denemesinden daha önce söz ettik.

M.Ö. 1. yüzyıldaki Roma iç savaşları sırasında Xanthoslular tarihteki ikinci (belki de üçüncü) soykırımını yaptılar. M.Ö. 42'de Brutus, Oktavius ve Anthony ile hesaplaşmak üzere asker toplarken Likya'ya da geldi. Likya Birliği direndi, ama sonunda yenildi. Ve Brutus Xanthos'u kuşattı. Appian, kuşatmayı ayrıntılarıyla anlatır. Xanthos'lular ilk önce kızgın toprak politikasını uyguladılar; kentin dış kesimlerini ateşe verip çevresine bir hendek kazarak, düşman ordusunu ok yağmuruna tutarlar. Brutus hendeği doldurup Xanthoslular'ı kente sarılı kalmaya zorlar. Sonra toplarını getirerek sur duvarlarını yıkmaya girişir. Direniş sürünce bir gün kent halkının hücumu geçmesini sağlayıp, onları kolaylıkla esir alır. Kente geri çekilen Xanthoslular kendileri ile birlikte kente düşman askerlerinin sızmasından çekinen muhafızlarca kale kapısında durdurulur. Bir çoğu kale önünde hayatını yitirir. Bununla beraber halk az sonra tekrar saldırıya geçip topları ateşe verir. Bu kez kale kapısı açık bırakılmıştır. Kente dönerlerken gerçekten de Romalılar onlarla birlikte içeri girmeyi başarırlar. Öbür askerler de kapıdan geçmeye uğraşırken kalenin demir kapısı birden iniverir. Halatları ya kopmuş, ya da Xanthoslular tarafından kesilmiştir. Böylelikle içeri sızan Romalı askerler tek başlarına zorlu bir savaşın içine düşerler ve sonunda Sarpedon tapınağına sığınır. Bu arada dışarıdaki Romalılar kapıyı kırmaya uğraşır, fakat dökme demirden olduğu için başaramazlar. Toplarını ve merdivenleri yitirmiş olmaları işlerini daha da güçleştirmektedir. Gene de büyük bir savaşım vererek yeniden merdivenler yaparlar. Bir kısmı iplere demir çengeller bağlayıp surlara fırlatır. Çengeller takılınca tırmanmaya geçerler. Bir başka gurup nehrin üzerindeki yarmaya tırmanmaya çalışır, çoğu düşüp parçalanırken birkaçı çıkmayı başarır. Böylece bir kısım asker daha kente girer. Kırılmaya uğraşan kapının iç tarafındaki ilk girenlerle güçlerini birleştirdiler. En sonunda gün batımına doğru kent düşer. Bunun üzerine Xanthoslular, evlerine koşup karşı koymayan ailelerini kılıçtan geçirirler. Haykırışlarını duyan Brutus'un içi sızlar. Askerlerine durmalarını emreder. Ve Ateşkes sağlamak için kente haberciler yollar. Xanthoslular, elçilere yüz vermez. Tüm mal varlıklarını daha önceden hazırladıkları odunyuğınlarının üzerine koyarlar. Bunları ateşe verdikten sonra kendilerini de alevlerin içine fırlatırlar.

Appian böyle anlatıyor. Başka yazarların değişik öyküleri var. Plutarch, Romalılar'ın nehri su altından yüzerek geçtiklerini, kent halkının onları uçlarına çanlar takılı balık ağıları ile yakaladıklarını söylüyor. Bu öyküye inanmıyoruz. Zira Eşen çayının böyle bir akarsu olmadığını görüyoruz. Plutarch ayrıca, kent düştüğünde elinde evini ateşe verdiği meşale, kucağında ölmüş bebeğinin cesedi olan bir kadının boynuna dolanmış bir ip te asılı bulunduğunu anlatıyor. Bunu duyan Brutus'un gözleri yaşlarla dolmuş ve her bir Likyalı'yı kurtaran askerine bir ödül vadetmiştir. Her iki yazarda sadece 150 Xanthoslu'nun Romalılara sağ olarak esir düştüğünde birleşiyorlar.

Eski çağdan kalan az sayıdaki belge arasında, Brutus'la Likyalılar'ın birbirine yazdığı söylenen bir dizi mektup vardır. Bunların gerçek olup olmadığı tartışma konusudur. Mektuplarda Brutus'un Xanthoslular'ı genç – yaşlı demeden öldürttüğü ve kenti yaktığı halkın kendisinden aman dilemesine karşın, zafer meyvelerini toplamayı umanlarının yenilginin acılarından kaçınmamaları gerektiğini savunarak kendini haklı çıkardığı yazılıdır. Tarihçilerin sözünü ettiği merhametli davranışları ile bu mektuplar ve anlatılanlar uzlaştırılmaz.

Xanthos, bu felaketten sonra, İmparatorun desteği ile yeniden toparlandı. İmparatorluk döneminde Likya kentlerinin en ünlüsü olmayı sürdürdü. Vaspasian kemeri, yeni bir tiyatro, agora gibi birçok yeni yapıtlar yapıldı. Bizanslılar döneminde kent duvarları yenilendi. Tepeye bir manastır yapıldı. Kentin Myra'daki Başpiskopostan sonra gelen kendi piskoposu vardı.

Xanthos adını taşıyan paralar Helenistik dönemden dir. Bunlardan çoğunun İskender'den önceki krallar tarafından bastırılmış olması muhtemeldir. İmparatorluk döneminde Likya adını taşıyanlar ise Xanthos'da bastırılmıştır.

Eşen çayının üzerindeki eski köprünün yerine yenisi yapılmış ve yol, Xanthos kalıntılarının hemen dibindeki Kınık kasabasına ulaşmıştır. Eski yol kentin ortasına doğru yükselip Roma çağı agorasının yanında otomobillerin bırakılabileceği bir düzlüğe çıkar. Agoranın güneyinde tiyatro, onun ötesinde, eski kentin merkezinde, Likya dönemi akropolü vardır. Buradaki düzlükte Fransız arkeologlar geniş bir temeli kazıp ortaya çıkarmışlardır. Buradaki yapılar çeşitli dönemlere aittir. Sonuç olarak, değerlendirilmesi güç bir yapı ağı oluşturlar. Planda bütün ayrıntılar verilmektedir.

Akropol M.Ö. 5. yüzyılda yapılmış, çokgen taşların işlenmesinden oluşan bir duvarla çevrilidir. Duvarın doğu, güney ve batı kesimleri kısmen ayakta dir. Kuzey cephesi tümüyle Bizans dönemine ait olup, eski duvar tamamen yıkılmıştır. Kuzey doğuda 4 metre yükseklikte bir anıt mezar yükselir. Üzerinde mezar odası da olan bu anıt akropol'den görülebilir. Kuzey yüzünde Likya dilinde bir yazı vardır. Doğu cephesinde bu anıtın başka bir yerden buraya getirildiğine ışık tutan Yunanca bir iki kelime göze çarpar. Taş burayatiyatro yapılrıya da onarılırken M.S. 2. yüzyılda getirilmiş olmalıdır. Genellikle tiyatro ve agorayı da Roma dönemi onarımları yapılırken eski Likya yapıtlarının korunmasına özen gösterilmiştir.

Likya akrapolünün güney doğu köşesinde birçok odası olan dörtgen bir yapının temelleri göze çarpar. Bu yapının ilk çağlardaki kralların sarayı olduğu, Harpagos kenti aldığı yığıldığı sanılmaktadır. Buraya daha sonra yapılan binanın bodrumu ayakta olup, üst kısmının ahşaptan yapılmış olması muhtemeldir. Bu yapı 5. yüzyılda yanmış, tekrar yapılmıştır. Batıya doğru daha tepede üç paralel odası bulunan küçük bir mabet vardır. Daha yukarda ise büyük bir sarnıcın hemen batısında, Yunanlılar'ın Artemis tapınağına benzer bir Likya tapınağının kalıntıları göze çarpar. En batıda, bir zamanlar çok güzel olması gereken bir yapı vardır. Mimari açıdan ev tipi mezarlarda görülen, ahşap evlerin özelliklerini taşır. Kabartmalarla süslüdür. Bu kabartmaların blokları Bizanslılar tarafından akrapolün onarımında kullanılmış ve sonunda Fellews tarafından Londra'ya taşınmıştır. Bu yapının hemen kuzey – batısındaki dikdörtgen temel üzerinde bir zamanlar iki yanında alınlıklar bulunan bir sütun vardı ki, bu da Bizans duvarının yapımında kullanılmıştır.

Akrapolün kuzey – doğusunda hemen tümü, büyük bir manastırla kaplıdır. Ayrıca kuzey duvarına yaslanmış bir de kilise vardır. Bunun batısında ise bir cephesi boyunca yıkanma yerleri bulunan açık bir avlu göze çarpar. Çevredeki diğer temeller, manastırın çeşitli bölümlerine aittir.

Tiyatro, akrapolün masif Bizans duvarına yaslanmıştır. M.S. 2. yüzyılın ortalarında, şimdiki konumuyla yapılmıştır. "Tiyatronun yapımı için" Rhodiapolis'li Opramos'un büyük bir cömertlikle 30.000 denari bağışladığı kayıtlara geçmiştir. Burada daha önce bir tiyatro var idi ise Romalılar bunu tümüyle ortadan kaldırmıştır. Oturma yerleri sağlam kalmıştır. İlk zamanlar daha fazla olan bu yerlerin dipteki bir çoğu kaldırılmıştır. Tepedeki sıralardan bir kısmı da Bizanslılar'ın duvar yapımında kullanılmıştır. Orkestra bölümünde, mevcut sahnenin yapımında bulunan bloklar göze çarpar. Burada sahnenin arkasını oluşturan iki katlı bir cephe bulunması gerekirken halen sadece ön duvarın bir kısmı ayakta. Orkestra bölümüne doğudaki kemerli parados'tan geçilerek gidilir. Batıdaki parados ise yalnız simetriyi tamamlamak için yapılmış olup, geçit vermez.

Tiyatronun hemen üstünde, batıda, çok iyi korunmuş olan iki özgün Likya yapıtı vardır. Kuzeydeki ünlü Harpy mezarıdır. Bu isim, Fellews'un yazıları okurken verdiği anlamdan kaynaklanmaktadır. Görkemli kaide son zamanlarda kazılıp ortaya çıkarılmıştır. Mezar odası ve kapağı ile birlikte bu anıtın yüksekliği 7.5 metreyi bulur. Üç cephesinde büyük dörtgen freksler, çıkıntılar halinde dışarıya doğru uzanır. Tepedeki oda, mermerden ve kabartmalarla süslü idi. Bunlar Fellews tarafından yerinden alınmış ve bloklara tahta kuşaklarla taş yığınlarından destekler yapılmış idi. Mezar bu sevimsiz görüntüsü ile 1957'ye kadar kaldı. Bu tarihte Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü arkeologları alçıdan kalıplar dökerek anıtın güzelliğinin yeniden ortaya çıkmasına katkıda bulundular. Kabartmalar çok ilginç fakat çoğunlukla olduğu gibi, anlaşılması çok güç yapıtlardır. Dört kenarda armağanlar verilen figürler oturmakta, güney ve doğu yüzünde birer kuş, kuzeyde bir miğfer, batıda ayakta durmuş üç kişiyi karşılayan bir figür ile ne olduğu belirsiz bir nesneye doğru uzanan iki kadın vardır. Doğu yüzünde ayrıca üç kadın göze çarpar. Bunlardan en sağdakinin yanında bir köpek bulunmaktadır. Mezara adını veren figürler kuzey ve güney cephelerde, oturan figürlerin yanındadır. Bunlar kadın başlı, kanatlı, kanatlı, kuyruklu, kucaklarında çocuk taşıyan kuş kadınlardır. Mezar ilk

bulunduğunda bunların Panderos'un kızlarını taşıyan Harpy'ler olduğu sanıldı. Homer'e göre yetim kalan bu kızlar; Hera, Atena, Artemis ve Afrodite tarafından bakılmaktaydı. Afrodite, onlara uygun kocalar bulmak için Olympos'a gittiğinde Harpy'ler korunmasız kalan çocukları, yılan saçlı Fury'lere hizmetçi olmaları için kaçırdılar. Pandaros'un bir Likya kahramanı olması bu tefsiri geçerli kılabilirdi. Ancak burada karşımıza bazı terslikler çıkıyor. Pandaros ile Pandereos ayrı ayrı kişilerdir. İkincisinin dört değil iki kızı vardı ve kabartmadaki çocuklar evlenecek yaşa gelmemişlerdi. Daha sonraki bilim adamları bu kanatlı kadınları mitolojideki diğer kuş kadınlara, örneğin ölümlerin ruhlarını Kutsal Adalara taşıyan Sirenlere benzetmeyi yeğlediler. O zaman oturan kişilerin kral ailesinden olması gerekirdi. Batı Hera ve Afrodite, doğuda ise köpeği ile birlikte Artemis'in bulunduğu ileri sürüldü. Tüm kabartmalar eskiden kırmızı mavi renkliydi. Mezarlar ilk bulunduğu sırada bu renkler kısmen belirgindi. Kabartmaların arka yüzlerine çizilmiş haç ve diğer renkli simgeler, uzun zaman bazı Hristiyan kişilerin mezar odasını barınak olarak kullandığını gösterir. Harpy mezarının hemen güneyindeki bir başka yapıt da bir diğer mezardır. Burası aslında iki mezardan oluşur. Bodur bir sütun mezarın üzerine oturtulmuş normal boyutlarda bir lahit mezardan ibarettir. Sütun mezar, yekpare olmayıp içersini boş bırakacak şekilde üst üste konulmuş dilimlerden oluşmuştur. Bu boşluk gömme için kullanılmıyordu. M.Ö. 3. yüzyılda yapılan bu mezar bulunduğu, sağlamdı. Bununla birlikte, burada bulunan ve şimdi İstanbul müzesinde olan, üzerinde cenaze törenleriyle ilgili kabartmalar bulunan bir dilim, 6. yüzyıldan kalma idi. Bunun aslında başka bir anıt mezara ait olması gerekir. Helenistik çağdan daha önceye ait olmadığı da sanılmaktadır. Ama tabii onun da başka bir yerden getirilip burada tekrar kullanılmış olması da mümkündür. Yapıt başlı başına çok olağanüstü ve hemen hemen eşi bulunmaz niteliktedir.

Biraz daha güneydeki üçüncü bir yapıt da mezar odası ile birlikte bir kule görünümündedir ve İmparatorluğun ilk dönemlerinden kalma olduğu sanılmaktadır. Roma agorasının yanında iki tane daha mezar vardır. Doğuda agora ile yol arasında olağanüstü büyük yapıda bir ev mezar tek başına durmaktadır. Bunun doğu ayağında, bodrumdaki odaya ya da hypocaustum'a girişi vardır.

Agoranın kuzey doğu tarafındaki öbür yapıt, ünlü Xanthos dikili taşıdır. Aslında buna dikili taş adını vermek doğru değildir. Zira alışlagelmiş bir sütun mezar biçimindedir. Üst kısım hayli yıkıktır ama, kazıda çalışanlar birçok parçalarını bulabilmişlerdir. Bulunan kısımlar burada bir mezar odası bulunduğunu ve kapağın, Harpy mezarındaki gibi, kabartmalarla süslü olduğunu göstermektedir. Kabartmalarda düşmanları karşısında zaferler kazanmış, krallardan biri olması gereken bir adam resmedilmektedir. Tavandaki en son blokta bir heykelin ayakları göze çarpar ki bu da herhalde krala ait olmalıdır ama aslında yapının ünü, dört yüzündeki yazılardan dolayıdır. Bu Likya dilinde bilinen en uzun yazıttır ve 250 satırdan fazladır. Dil açısından üç bölüme ayrılır. Güney yüzünden başlayıp, tüm doğu cephesi ile kuzey yüzün bir kısmını kaplayan bölüm, normal Likya dilindedir. Bunu 12 satırlık bir Yunan'ca hiciv izler. Kuzey cephesinin kalan kısmı ile tüm batı yüzü sadece Aht iphellos'daki bir mezarda rastlanan o garip Likya diliyle yazılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Likya dile sık rastlanan törensel yazı biçimi dışında çok az okunabilmiştir. Oysa buradaki yazı kuşkusuz ölmüş kahramanın öykülerini dile getirmektedir. Henüz çözümlenememiştir. Bununla birlikte okunabilen bazı özel isimlerin burada da yer alması, yapının yaklaşık tarihinin saptanmasına ve neden söz ettiği konusunda bir fikir edinmeye yardımcı olmuştur. Söz konusu kahramanın gerek Likya, gerekse Yunan dilinde Harpagos'un (6. yüzyılda yaşamış Pers generali değil) oğlu olarak tanımlanır. Her iki bölümde de kahramanın kendi adı geçmektedir, ama paralardan da tanınan başka yazıtlarda ise Likya dilinde sık sık KEREI olarak adı geçen Xanthos kralı olması gerekir. Yunanca olan bölümde, kahramanın gençliğinde güreş şampiyonu olduğu, birçok kenti ele geçirdiği, bir günde 7 Yunan piyade askeri öldürdüğü, aldığı ödüllerin sayısız olduğu ve Karikas ailesine ün kazandırdığı yazılıdır. Bu Karikas sözcüğü Likya dilinde yazılmış bölümde yedi kez KERİGA olarak geçmektedir. Bu isme de paralarda bir Xanthos kralı olarak rastlanmaktadır. Hem o, hem de KERAI, M.Ö. 5. yüzyılın son yarısında yaşamışlardır. Aynı dönemde yaşamış olan Likyalılar'dan bir çoğunun isimleri bilinmemektedir. Atinalılar, Spartalılar, Darios ve Artaxerxes'ten başka M.Ö. 430 – 429 sıralarında Atina'nın Mısır yüklü gemilerine saldıran Spartalıların engellemesi için Likya'dan bağış toplamaya gönderilen Atina'lı Melesandros (MILASANTRA) adına da özellikle rastlanır. Melebadros görevini başaramamış ve savaşta ölmüştür. Onu yenenin de KEREI olması akla yakındır.

Yolun öbür tarafında, agoranın doğusundaki geniş alan, Helenistik ve Roma dönemlerinde kentin yerleşim merkezi idi. Buralarda Basilika dışında kazı yapılmamıştır. Basilika'nın ise, temelleri ortaya çıkartılmış olup, Likya kentinden kalan ve yeniden kullanılmış bulunan bloklar görülmektedir. Bu kesimin doğu ucunda, kent duvarları yakınında, hemen hepsi hasar görmüş, bir zamanlar çok güzel kabartmaları bulunan bir gurup Likya mezarı vardır. Yaban domuzunu canlandıran bir kabartma ile süslü bir lahit kapağı görülmektedir. Sağa doğru dörtlüye giden iki atlıdan gerideki, her nedense, attan düşmek üzeredir. Soldaki silahlı asker daha yükseğe ve daha küçük boyutta resmedilmiştir. Bu askerin mezarın muzaffer sahibi olduğu, yenilgiye uğrayan düşmanlarını kaçırmaya çabaladıkları ve bunlardan birinin de yaralı olduğu ileri sürülmüştür. Ama, asıl mezar sahibinin bu kadar küçük ve arkası dönük çizilmiş olması gariptir. Bu yüzden mezarın, düşer durumda resmedilmiş adama ait olması ve bu kişinin attan düşmesi sonunda ölmüş bulunması, soldaki figürün ise bu kişinin normal halindeki yaşamını canlandırması varsayımı da söz konusudur. Kaza sonucu ölenlerin öykülerine mezarlarında sık rastlanır.

Bu yörede daha kuzeydeki Xanthos kalıntılarının en güzel örneklerinden biri olan Payava lahit mezarının muhteşem kabartmaları Londra'ya götürülmüş olup, geriye çok az şey kalmıştır. Bununla birlikte, bunun yakınında, akrapol tepesinin doğu eteğinde çok güzel bir gurup mezar göze çarpar. Çok iyi durumda bir anıt mezarın asıl odası mermerden süzsüzdür. Giriş güney cephesindedir; Aşağıdaki kayalarda bir sıra Likya ev tipi mezar vardır. Bunlardan biri İyon stilinde, eşeği ve alınlığı bulunan bir sahanlık üzerinde olup, Yunan mimarisinde yapılmıştır. Üzerindeki yazı ise Likya dilindendir.

Kent duvarı dışında kuzey ve doğuya doğru daha bir çok kaya ve lahit mezara rastlanır. Bunların en güzellerinden birinde ustalıkla işlenmiş kabartmalarda iki aslanın

bir boğaya saldırısı canlandırılmıştır. Tepenin doruğunda, Helenistik ve Roma devri akrapolü bulunur. Burada tek göze çarpan oldukça iyi durumdaki bir Bizans manastırıdır.

Kentin aşağı kesiminde, kasabanın hemen üzerinde, ünlü NEREID anıtının yanından yol geçer. Bu M.Ö. 5. yüzyıla ait çok güzel kabartmalı bir mezardır. Burada sadece birkaç heykel parçası kalmıştır. Heykellerin tümü British Museum'a götürülmüştür. Yolun tam karşısında Helenistik dönem kentinin duvarları göze çarpar. Duvarlar hayli yıkıktır ama, III. Antiochos tarafından Xanthos'un onurlandırılmasını anlatan yazı yerinde durmaktadır. Bunun hemen arkasında bu günde ayakta durmakta olan Roma kemeri bulunur. Bu kemer, Xanthos meclisi ve halkı tarafından İmparator Vespasian onuruna yapılmıştır. Bu kesimde kısmen sağlam kalmış olan yaya kaldırımı, Patara ile Letoon'undan gelen eski bir parçasıdır.

PATARA

Bir öyküye göre bir İspanyol kızı, Yunanistan'dan Likya'ya içinde Apollo'ya adak olarak hazırlanmış lir, ok ve yay biçiminde pastalar olan bir kutu getirmektedir. Yol üzerinde, sahilde mola verir ve kutuyu yanına koyarak uykuya dalar. Bu sırada çıkan kuvvetli bir rüzgar kutuyu denize uçurur. Kız uyanıpta kutuyu bulamayınca göz yaşları içinde ülkesine döner. Rüzgar ve dalgalar kutuyu zamanla Likya kıyılarına sürükler. Burada kızın bir hemşehrisi kutuyu bularak gerekli adağı yerine getirir. Bu öyküyü M.Ö. 1. yüzyılda bir Yunan ozan yazmıştır. Kutu için Patara sözcüğünü kullanmış ve Patara kenti de adını buradan almıştır.

MENTEŞE

Menteşe Anadolu'nun güney batısındadır. Menteşeoğulları buraya gelip yerleştikten sonra Milas yakınlarındaki hakim bir tepe üzerindeki Beçin'i hükümet merkezi yapmışlardır.

Menteşe Beyliği kuzeyde Aydınoğullarına, doğu kuzeyde Germiyan ülkesine, doğuda Hamitoğulları topraklarına, bunun güneyinde de Teke Beyliğine Komşu bulunmaktadır.

MENTEŞE OĞULLARI

Karya ve şimdiki Fethiye sınırları içinde kalan Likya yöresi, Romalılar zamanında Anadolu'da kurulan ve Asia adı verilen eyalete katılmış, Roma eyaletleri yeniden düzenlenirken Karya, Asia eyaletinden ayrılarak ayrı bir eyalet haline getirilmiştir. M.S. 395'de Roma imparatorluğu ikiye ayrıldığında Fethiye ve Karya Doğu Roma, yani Bizans İmparatorluğuna bağlanmıştır.

Bizanslılar'ın Abbasi Hükümdarı Harun Reşid'e vergi ödememesi, üstelik hakaratamiz mektup yazması üzerine Harun Reşid harekete geçerek Anadolu'nun büyük bir kısmı ile Likya ve Karya'yı almış, Likya ve Karya (Menteşe) 862'ye kadar islâm hükümdarının elinde kalmış ve bu tarihten sonra tekrar Bizanslılar'ın eline geçmiştir.

BATI ANADOLU'NUN FETHİ

1040'da Selçuklu devletinin kurulmasından sonra Anadolu'ya akınlar sıklaştırılmış, 1071 Malazgirt savaşından sonra Marmara ve Ege Denizi kıyılarına kadar Batı Anadolu'ya Türk akınları başlamıştır. Bu arada Menteşe yöresi, 1092'de Selçuklular'ın eline geçmiştir. Batı Anadolu birinci Haçlı seferinde tekrar Bizanslılar'ın eline geçmiş, bu nedenle Batı Anadolu, 200 yıl devam eden Türk - Bizans mücadelesine sahne olmuştur. Bu uzun süre içinde, Denizli, Honaz, Kütahya, Eskişehir dolayları iki taraf arasında sınır hattını oluşturmuştur. Bir yandan Selçuklular, Oğuz - Türkmen boyları ile buraları kuvvetlendirmeye çalışırken, diğer yandan Bizanslılar da Balkanlardan getirdikleri Hristiyanlaştırılmış Türk kuvvetleri ile sınırlarını korumaya çalışmışlardır.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Bizansın daha çok Balkanlara önem vermesi, Selçuklu nüfuzunun Anadolu'da gittikçe azalması, kuvvetlerin Moğollar tarafından zayıflatılmasına karşın uç beylerinin nüfuzları artmıştır. Çeşitli nedenler yüzünden uç Beylerinin himayesine pekçok boylar girmiş ve Bizans savunma sınırlarında büyük kuvvetler yığılmaya başlanmıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Bizanslılar'ın başında İmparator Michael VIII. (Paleologos), Karya yöresindeki kuvvetlerin başında da uç beyi olarak Menteşe Beyi görmekteyiz.

MENTEŞE BEYLİĞİ

Menteşe Beyliği, Türk akınının Batı Anadolu'ya yayılması suretile mi, yoksa güneyden Akdeniz kıyılarını izliyerek Finike ve Fethiye'ye gelip kuzeye doğru yönelerek karadan gelen Türk kuvvetleri ile birleşip Likya ve Karya'yı kuşatmak amacı ile geldiği kesin olarak bilinmemektedir.

Fakat, Abdülfida, İznik - Rum İmparatorluğu zamanında da Türklerin Fethiye kıyılarından karaya çıkıp, bu günkü Fethiye, Köyceğiz ve Çameli ilçeleri ile Dalaman çayının doğusunda kalan topraklara yerleştiklerini ve sözü edilen çayın Rumlarla sınır olduğunu yazmaktadır. Bu kayda dayanılarak Menteşe Beyliğini kuran Türklerin Anadolu Selçuklularının elinde bulunan Pamfilya ve Likya (Batı Antalya) kıyılarından deniz yolu ile gelmiş ve kıyılarda büyük bir donanma ile korsanlık yapmışlardır. Bizans kaynaklarında Salpikos Menteşe, yani Sahil Menteşe Beyi olarak geçmesi yukarıdaki kayıtları doğrulamaktadır. Nitekim bazı kitabe ve paralarda "Emir Es Sevahil" veya "Melik Es Sevahil" yazısı görülmektedir ki, Menteşe Bey, Anadolu Selçuklu devletinin uç beylerinden sahil muhafızı "Salpokis Emrülsevahil" sıfatı ile Batı Likya ' Şimdiki Fethiye mülki sınırları içinde kalan kısım ile eski Karya, şimdiki Muğla ve yöresi ' bulunmakta idi. Tarihçi Pachymeros ve çağdaş eserler Türk istilâsını şöyle anlatmaktadır: Buradaki Bizanslılar'ın kökü o şekilde kazındı ki, icabettiği şekilde ağılayabilmek için bir meryandenli ağıtçı kadına gerek duyuldu.

Bizans İmparatoru kendisi ve oğlunun yönetimindeki ordu ile Anadolu'yu Türklerden kurtarmak için 1269 ve 1278'de yaptıkları seferlerden hiçbir sonuç alamadılar. Bizans yönetimindeki kuvvetler Kemalpaşa yöresinde bulunduğu sırada,

1282’de Menteşe Bey kumandasındaki Türk kuvvetleri Aydın ve Güzelhisar’ı almışlardı. Menteşe Bey bu tarihten sonra görülmemektedir. 1282’den sonra öldüğü sanılmaktadır. XVI. Yüzyıldaki Osmanlı tahrir defterindeki kayda göre kabrinin Fethiye’de olduğu, sonradan mezarının türbe yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Türbesinin Fethiye kasabası içinde, Bademli semtinde, Akıncı İlkokulunun hemen yanındaki eski mezarlıkta Ahmet Gazi Türbesi olarak söylenen türbe olduğu, Günlükbaşında hemen yol üzerindeki türbenin de Menteşe Bey’in karısına ait olduğu sanılmaktadır. Zira Ahmet Gazi’nin türbesi Milâs – Beçin’de olup, kitabesi ile sabittir. Bu itibarla herhangi bir kayda rastlanmamakla birlikte, Fethiye’deki Ahmet Gazi türbesinin Menteşe Bey’e ait olduğu kesinlik ifade etmektedir. Menteşe Bey’in babasının adı, Karaman tarihinde “Selçuklu Ümerasından Amiral – Sevahil” , Hacı Bahaddin ve İbni Bibi’nin selçuknamesinde “Meliküssevahil Bahaddin” olarak yazılmaktadır. Menteşe Bey’in torunlarından Ahmet Gazi Bey’in Beçin’deki 1391 tarihli mezar kitabesinde bu ad’a Elbistan “Elbistan – İls’tan” ve onun babası Kuri Bey, yahut da Kara Bey olarak rastlanmaktadır. Yine Ahmet Gazi’nin Milâs’daki 1378 tarihli caminin 1379’da yapılan minberindeki kitabelerde Menteşe’nin adı Elbistan olarak yazılmıştır. Menteşe Bey öldükten sonra iki oğlundan Mesut Bey, memleketin tamamına sahip olmuş ve kardeşi Kirman Bey de Föke Beyliğinde bulunmuştur.

OSMANLILAR TARAFINDAN ALINIŞINA KADAR MENTEŞE BEYLİĞİ

Menteşe Bey zamanında Karya yöresi tamamıyla (Fethiye dahil) Menteşeliler’in eline geçmiş, kuvvetli bir beylik kurulmuş ve hatta Bizanslılar’la yapılan savaşlarda Karya’dan Bizans’ın kökü silinmiştir. 1296’da Menteşe Bey’in ölümünden sonra Bizans Genarellerinden Philandropos Aleksios, Karya’yı Türklerden geri almak, burada Bizans egemenliği yeniden kurmak için harekete geçti. General Aleksios, Menteşe Bey’in dul karısına evlenme teklifinde bulunarak kaleyi almak istemiş, fakat kadın bu isteği reddedince kaleyi zorla almıştı. Bu olaydan sonra ölen Menteşe Bey’in dul karısı, Fethiye’de bulunan kocası Menteşe Bey’in mezarının yanına gömülmüştür.

Bizans Generali Aleksios, bu başarısından sonra imparatora isyan ederek Türklerle birleşmişse de kısa bir süre sonra öldürülmüştür. Bundan sonra artık Türkler Karya’yı kesin olarak ellerinde tutmuşlardır.

Babası Menteşe Bey’in ölümünden sonra yönetimi ele alan Mesut Bey, Donanma ile 1300’de Rodos’u alarak büyük bir başarı kazanmıştır. Fakat 1310 yılında Rodos tekrar Sen Jean Şövalyeleri tarafından geri alınmıştır. Mesut Bey, Rodos’u tekrar geri alabilmek için çok çaba sarfetmiş fakat başarılı olamamıştır. Mesut Bey’in 1319’dan önce öldüğü sanılmaktadır. Mesut Bey zamanında yönetim merkezinin de Milas olduğu sanılmaktadır.

Mesut Bey’in ölümünden sonra başa geçen Orhan Bey zamanında beylik, 50 şehri, 200 kalesi, 100.000’den fazla askeri bulunan kuvvetli bir beylik durumuna gelmiştir. Orhan Bey’in nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir.

1389'dan evvel Balat ve dolaylarını Mehmet Bey'in elinde bulundurduğu görülmektedir. Yıldırım Beyazıt, 1390'da Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe'yi almış, sonra Hamitoğulları üzerine yürüyerek burayı da fethetmiştir. 1391'de ölen Ahmet Gazi'den sonra Menteşe Beyliğinin bir kısmı Osmanlılar tarafından alınmış, Ahmet Gazi'nin oğlu Menteşe'de Mısır'a kaçmıştır.

MENTEŞE BEYLİĞİNİN YENİDEN KURULUŞU VE SONU (1402 – 1424)

20 Temmuz 1402'de Yıldırım Beyazıt'ı mağlup eden Timur kendisine karşı savaşmalarına karşın içlerinde Menteşe Bey'i İlyas ve babası Mehmet Bey'de bulunan Anadolu beylerini serbest bıraktı. İlyas Bey, memleketine döndükten sonra Balat'ı hükümet merkezi yaparak Menteşe Beyliğinin hükümdarı oldu. İlyas Bey 1407 yılında, ölümüne kadar Timur'a bağlılığını kaybetmemiştir. Zaman zaman Timur'a hediyeler göndermiştir. 1415'de İlyas Bey Osmanlı devletini bir yönetim altında toplayan Çelebi Mehmet'in yönetimine girmiştir. 1421 yılında hem Çelebi Mehmet hem de İlyas Bey ölmüştür.

MENTEŞE SANCAĞI

Menteşe ili, XIV. Yüzyılın sonlarında Beyazıt tarafından alınmıştır. Timur istilasından sonra XV. Yüzyılın başlarında Osmanlı Egemenliğine girmiş, bu egemenlik 1424'de kesinleşmiştir. Menteşe Anadolu eyaletine bir sancak olarak bağlanmış, sancak merkezi olarak da Muğla seçilmiştir.

Menteşe Sancağı, 1478 – 1479'da Şehzade Cem'e verilmişti. 1473 yılında Fethiye Rodos ve Venedikliler tarafından kuşatılmış ve yakılıp yıkılmıştır. 1490'da Beyazıt II.'nin oğlu Şahin Şah Menteşe Beyi idi.

XVII. yüzyılda Menteşe ve Yöresi, eşkiyaların sığınağı, zaman zaman da derebeylerin istiklallerine sahne olmuştur. 1845'de Aydın ve Menteşe sancaklarının yönetimi Sakip Paşa'ya verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, sancaklar yerine iller kurulmuş ve Menteşe adı kaldırılarak Muğla adı verilmiştir ve Muğla il merkezi yapılmıştır. XIX. Yüzyılın sonlarında, Menteşe Sancağının altı ilçesi vardı. Muğla (Merkez), Bodrum, Köyceğiz (Yüksekkum), Marmaris, Fethiye (Meğri) ve Milas. Şimdi ise ilçe sayısı dokuzdur. Datça (Darayha), Ula ve Yatağan (Ahiköy) yeni ilçe olmuşlardır.

XIX. yüzyılın sonlarında sancağın nüfusu, 142.000 olarak tahmin edilmekte idi. Bu nüfusun % 92'si müslüman, % 8'i Rum olup, Rumların bir kısmı XIX. Yüzyıl içinde Ege Denizi adalarından gelip buralara yerleşmişlerdi.

CEZAYİRLİ HASAN PAŞA (1710 – 1790)

Cezayirli Gazi Hasan Paşa, aslen Fethiye'nin Yaka (Kale) köyünden olup kendisine Cezayirli denmesi, uzun zaman orduda kalmasındandır. Zamanla kaptan olmuş ve kahramanlıklarından dolayı kendisine Paşalık ve Kaptanı Deryalık verilmiştir. Bir ara sadrazam olan Hasan Paşa'nın Fethiye ve çevresinde pek çok eserleri vardır. Bunlardan; Kemer Köprüsü, Yayla yolundaki Paşa Hanı, Yaka köyündeki su kemerleri, Fethiye'deki Eski Cami, Köprübaşındaki kemer, Fethiye – Kaya yolundaki sarnıç sayılabilir.

MİLLİ MÜCADELEDE FETHİYE VE MUĞLA

30 Ekim 1918'de İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan 25 maddelik Mondros andlaşmasının ardından, 11 Mayıs 1919'da İtalyanlar Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası'na asker çıkarmışlardır. Bu sırada (İzmir İlhak'ı Red Cemiyeti Milliyesi) tarafından çekilen ve "Vatan uğruna can vermek isteyen din kardeşlerimiz" diye başlayan çağrı telgrafi, Muğla Kocahan'da büyük bir mitingin düzenlenmesine yolaçmıştı. Mitingde çok önemli kararlar alınmıştı. "Müdafai Vatan, Muğla Kuvai Milliyesi, Serdengeçtiler" cemiyetleri kurulmuştur. Muğla'lılar tüm ilçeleri ile birlikte, Muğla merkezindeki faal kimselerin öncülüğü ile çok önemli rol oynamışlardır. Bundan sonra, Türk – İtalyan anlaşması üzerine, İtalyanlar Muğla ve kıyı ilçelerinden kuvvetlerini çekip gitmişlerdir.

İSTİKLAL SAVAŞINDA FETHİYE BATARYASI

Anadolu işgal edildiği zaman İstanbul'da kurulmuş olan gizli "Müvunet'i Bahriye" gurubunun birçok tehlikeyi göze alarak kaçırdığı iki tane 57 mm'lik, bir tane de 37 mm'lik toplar Fethiye Limanına getirilip, 1922 başlarında münasip mevkilere yerleştirilmişti. Ve tarihe Fethiye Bataryası adı ile geçen, üç küçük çaptan kurulu bataryayı meydana getirmişlerdi. 23 Temmuz 1922'de Yunanlıların Elli adlı kravazörü bir Marmaris kayığını kovalıyarak yaklaşıyordu. Nihayet mesafe 2600 metreye inince Türk topçuları düşmanın Elli kruvazörüne dokuz isabet kaydetmiş, sonunda kurtuluşu kaçmakta bulmuştur. Bu olaydan sonra Elli kruvazörü savaş boyunca bir daha kıyılarına yaklaşma cesareti gösterememiştir.

ATATÜRK'ÜN FETHİYE'YE GELİŞLERİ

Büyük Kurtarıcımız Atatürk, Fethiye'ye 22 Şubat 1935'de Cuma günü saat 20.00 sıralarında, Ege vapuru ile gelmişlerdir. Bir gün sonra İ.Hakkı Bey, Atatürk'ün gezeceği yerleri tetkik etmiş, muhafızlar kasabaya dağılmışlardır. Ata, Depboy'a vasitanın gidip gitmediğini sormuş, yol olmadığı için gidemeyeceği bildirilince Fethiye'ye çıkmaktan vazgeçmiştir. Saat 16.00'da gemi demir alıp düdük çalmaya başlayınca, Atatürk geminin güvertesinde şapkasını çıkararak halkı selamlamıştır. (23 Şubat 1935, Cumartesi saat 16.00)

FOLKLOR

Folklor, ulusların özel yaşayış ve karakteri sonucu uzun ve geniş zaman içinde meydana gelmiş olguların tümünü belirten bir terimdir. Türkçeye önceleri “ halkiyat” olarak aktarılmak istenen bu sözcüğe sonradan “ halkbilgisi” denilmiştir. Ancak, halkiyat sözcüğünün eski, halkbilgisi sözcüğünün de yetersiz olmasından türkçemizde tutunamamıştır. Bunların yerine İngilizce kökenli “ FOLKLOR” sözcüğü bilimsel bir sözcük olarak yerleşmiştir.

Folklor, yalnız halk bilgisi değildir. Folklor’da geniş ölçüde sanata yöneliş vardır. Geleneksel bir niteliği olan sanata yönelişin özel tarafı, ulusun ortak bilincinden doğmuş olmasıdır. Folklor, köklü, eski, oturmuş, toplumsal evrimlerini tamamlamış uluslara özgü bir niteliktir. Bununla birlikte, büyük uluslarda zamana ve yerine göre de değişik şekiller gösteren bölgesel folklor ayrıntılarına da rastlanır. Buna en iyi örnek, Türk folklorudur. Gerçekten yeryüzünde Türk Ulusu kadar köklü, geniş ve zengin folkloru bulunan ulus yoktur.

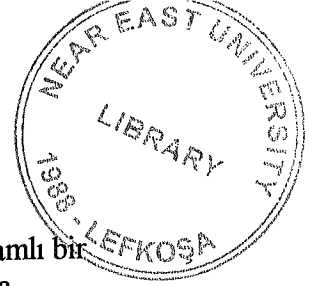
Türk folklorunun en geniş dallarından başlıcaları edebiyat, müzik ve oyunudur.

TÜRK HALK EDEBİYATI

Folklorla giren halk edebiyatı, aydınlar tarafından Arap ve Fars edebiyatları etkisinde geliştirdikleri Divan edebiyatından dil, duygu, estetik bakımından tamamiyle ayrı ulusal bir edebiyattır. Genel olarak Halk Edebiyatı dediğimiz bu dalın çok çeşitli kolları vardır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

MASALLAR: Türk halk masalları, kaynaklarını en eski Türk destanlarından almıştır. Dede Korkut masalları, destanların ilk masallaşmış kalıntılarından. Kaynak ve ilk hamle bunlar olduğu için daha sonraki çok yaygın ve değişik masallarda bile daima destan unsurları, fazilet üstünlüğü, iyinin kötüye üstünlüğü, hakkın yerini bulması gibi konular göze çarpar. Bu masalların dil, anlatım özellikleri, söyleme, dinleme ve gelenekleri ise, yine Türk folklorunun başka bir yönünü oluşturur.

ŞİİRLER: Türk halk şiiri; derin, felsefi, olmaktan çok, yaygın ve liriktir. Lirizmin başlıca nedeni ise, özellikle Osmanlı İmparatorluğu devrinde, geniş halk kitlesinin sınırlara gidip bir daha geri dönmeyen yakınları için çekmiş oldukları acıdır. Bu nedenle Türk halk şiirinde aşk kadar, gurbet ve hasret üzünlüğü geniş yer tutar. Ağıtlar, ayrılık, hasret türküleri, mezar yazıtları, haydut, eşkiya destanları, aşk manileri, efe, çoban deyişleri, güzellmeler, aşk şiirleri; savaş, yangın, büyük bir kahramanın ölümünde oluşturulan destanlar; bunun yanında neşeli bir eda taşıyan hicivler; düğün türküleri, maniler, bekçi destanları, kutlamalar; övmeler, lânetlemeler, halk şiirinin zenginliklerinden bir kısmıdır. (Fethiye’ye özgü, halk edebiyatı ile ilgili örnekleri konunun sonunda bulacaksınız.)

TÜRK HALK MÜZİĞİ

Türk halk müziği, Türk folklorunun, çok daha zengin, renkli, derin ve anlamlı bir dalıdır. Genellikle kim tarafından ne zaman yapıldığı bilinmeyen, kuşaktan kuşağa geçmiş, halk kitlelerinin benimsediği bir müzik türüdür. Müzikle şiir tek kaynaktan birlikte doğdukları için, iki kardeş gibi birbirine yakındır, birbirine uyar, birbirini tamamlar.

Türk Halk Müziğinde, şiirde olduğu gibi, gurbet ve aşk konusu çok işlenmiştir. Bu duygular, derin, sarıcı, ruha işleyici bir şekilde dile getirmiştir. Melodi yönünden çok zengin, değişik motiflerle doludur. Bu arada zaman zaman güldüren, eğlenceli yanlarında görülür. Sözsüz halk müziği ve oyun havalarına gelince; bunlar da olabildiğine kıvraktır. Canlılık, bazen zeybeklerde olduğu gibi gurur, yiğitlik ve yurtseverlik göze çarpar. (Fethiye ile ilgili yöresel halk müziği konunun sonunda açıklanacaktır.)

TÜRK HALK OYUNLARI

Türk folklorunun en canlı, belirgin, kendisine özgü özelliği bulunan dallarından biri de, ulusal halk oyunlarıdır. Anadolu içinde bile çok değişik şekilleri bulunan Türk halk oyunlarının, ortak karakteri; mertlik, kahramanlık motifleridir. Ege ve Ankara dolaylarının zeybeklerinde, Bursa'nın kılıç – kalkan oyununda, Erzurum'un barında, Sivas'ın halaylarında, Karadeniz'in horonlarında daima ortak bir özellik vardır. Bunun yanında şekil inceliği, anlam gücü, güzellik ve coşku da büyük bir yer tutar. Bir kolunu şiire, öteki kounu da müziğe uzatarak, bu iki sanat dalı arasında düzenli bir ahenk sağlanmıştır.

Türk folklorunda bu üç ana dalın dışında, daha pek çok kollar vardır. Halk felsefesini, estetiğini, pratiğini yansıtan atasözleri, tekerlemeler, lânetlemeler, iyi sözler bunlardan bir kısmıdır. Evlenme, düğün törenleri, cirit oyunları, belirli gün ve bayramlarda değişmez törenler ise, başlı başına bir folklor dalıdır.

Türk folklorunun üstüne ilk defa, bundan yüzyıl kadar önce, AHMET VEFİK PAŞA gitmiştir. Geçen bu yüzyıl içinde, (Özellikle Cumhuriyet devrinde) bu alanda ciddi, sürekli çalışmalar olmuş, pekçok eserler derlenmiştir. Örneğin, Türkiye'de ilk kez halk türküleri korosunu kurup geliştiren, Türkiye genelinde en geniş araştırmayı yapan MUZAFFER SARISÖZEN olmuştur. Türkiye radyolarında gerçek halk müziğinin sesini duyurmuştur.

YÖRESEL FOLKLOR

Fethiye köyleri geniş bir araziye dağılmıştır. Halkın çoğu hayvancılık ve çiftçilikle geçinir. Sahil köyleri ilkbahar'da yaylalara göç eder. Sonbahar'da da yayladan sahile inerler. Fethiye folklorunda tarlanın, yayla göçlerinin büyük etkisi vardır. Atasözlerinde, deyimlerinde ve türkülerinde bunları görürüz. Örneğin, çekirge baskınları, çeteler, tütün tarlaları, pınarlar, bahçeler dile getirilmiştir. Atasözleri ve bilmecelerinde de tarım ve hayvancılık ön plânda yer alır.

YÖRESEL OYUNLAR: Oyunları iki kısımda inceliyoruz. Birisi çalgısız oyunlar, diğeri çalgılı oyunlardır. Çalgısız oyunlar, çardak, altüst, çatalmatal, halat bağlaması, hamam – kızdı, saklambaç v.s.

Çevrede ÇALGILI OYUNLAR çok sevilir. Düğünlerde ve bayramlarda delikanlılar çevre oyunlarını büyük bir titizlik ve heyecanla oynarlar. Oyunlar çocuklara aileleri tarafından küçükken öğretilir. Becerisi olanlar büyüdükçe oyunu geliştirir. Düğünlerde iyi oynayanlardansrarla oynaması istenir. Bu gibiler oynarken gerçekten zevkle seyretilir.

İyi oynayan kimse oyuna çağrılır. Oynayanın arkadaşları ve yakınları para çevirir. Bu değişmez bir gelenektir. Bir kişi oynarken ikinci bir kişi oyuna kalkmaz. Zira oynayan için hakaret sayılır.

ZEYBEK OYUNLARI: Kol, bacak, bel, baş hareketlerinden meydana gelen bu oyun; ilerleme, devir, hücum, diz çökme, ayak üzerinde dönme asıl hareketlerini oluşturur. Oyuna kalkan, ellerinin terini kurutuyormuş gibi yere siler. Parmaklarının güzel çatlaması için gayret sarfeder. Bundan sonra ayakları üzerinde kısa adımlar ve devirlerle çalgının temposuna uyar. Beklenen an gelince iki kollarını açarak ellerini omuz ve baş hizasından yukarı kaldırır. Davulun sesine uydurarak parmaklarını çatlatır. Tüm vücudun ve ayakların hareketleri kabadayılara has, kendine güvenir tavırlarla çalınan havaya uydurulur. Bunlar çok kerre üçlü tekrar edilir. Bazen bir iki figürle ellerin birisi göbeğe ya da kalçanın üzerine konularak oyundaki kudret gösterilmeye çalışılır.

HALK TÜRKÜLERİ: Oyunlu ve oyunsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Her iki çeşidinde de bağlama, darbuka, sipsi mutlaka bulunur. Türkölü oyunlar okunarak oynanır. Önce türküsü söylenir, sonra oynanır. Türkülerin özelliğı yurdun diğeri bölgelerinden tamamen ayrılır. Sözlü – sazlı oturak alevleri de çevrenin başlıca özelliğini oluşturur. Türkülerin derlenmesi ve değerlendirilmesi tamamiyle yerli ozanlarımızın ürünüdür. Bu yönde yaratıcılığı ve derlemesi ile ün salan ve derlediğı türkölüleri zaman zaman Türkiye Radyolarından zevkle dinlediğimiz değerli folklorcu Mustafa Coşkun' u rahmetle anarız.

AKDAĞ

(İki sevgilinin birbirinden ayrılışını dile getirmiştir. Derleyen: Mustafa Coşkun)

Akdağdan inemem ben,
Gümüş de mavzerimi veremem ben.
Bana da yardan geç derler ama,
Ben geçemem yârimden.
Evvel ona yandım ben, haydah güzelim,
Kendi yarım sandım ben, haydah güzelim.
Benim olur sandım ben.
Dam ardına dolaştım,
Ot kazmaya başladım,
Meramım ot değil aman,
Yârim ile kavuştum

AŞAĞI YOL

(Kıvrak aşk türküsüdür. Derleyen: Mustafa Coşkun)

Aşa yoldan çıktı bayrağın ucu,
Cebinde sallanır mendilin ucu.
Ben seninim sen benim a gülüm.

Doğan aylar doğuşundan belli olur.
Güzel seven gülüşünden belli olur.

Evinize ben varagele usandım,
Ayağıma diken de battı, gül sandım.
Bir de baktım geleni yarım sandım.

Doğan aylar doğuşundan belli olur,
Güzel seven gülüşünden belli olur.

SES VE SAZ SANATÇILARIMIZ

MUSTAFA COŞKUN: Mustafa Coşkun, diğer bir adı ile Köçek Mustafa, Fethiye'nin Ören köyünde doğmuştur. Fakir bir ailenin çocuğu olduğu için, 10 – 12 yaşlarında iken Rodos'da bir türk ailesine evlâtlık olarak verilmiştir. Orada balıkçılık ve kayıkçılık öğrenmiş, Rodos'tan dönüşünde askerliğini yapmıştır. Mustafa Coşkun'un bağlama ve curaya karşı ilgisi küçük yaştan başlamıştır. Çalışburnu'nda yerleşen Mustafa Coşkun, Köyceğiz'li Zehra hanımla evlenmiştir. İki erkek, beş kız babasıdır.

Köçek Mustafa, üstün becerisi ile Türk folklorunda adını duyurmuş, çevrenin türkülerini derlemiş, silinip gitmesini önlemiştir. Türkülerden bir demet kısmında vermiş olduğumuz türkülerin çoğunlukla derlemesi Mustafa Coşkun'a aittir. 1895'de Ören köyünde doğmuş, 1962'de Fethiye'de ölmüştür.

AHMET GÜNDAY: 1944'de Fethiye'nin Günlükbaşı köyünde doğmuştur. İlk ve orta öğreniminden sonra Askeri Hava lisesini bitirmiş, bir süre sonra buradan ayrılarak öğretmen okulları fark dersleri sınavını vermiş, İzmir'in çevre okullarında öğretmenlik yapmıştır. Bu arada TRT'nin açtığı sınavı kazanmış ve ses sanatçısı olarak TRT'ye girmiştir. Derlediği yöresel halk ezgileri ile TRT'de izlediğimiz Ahmet Günday, Almanya, Fransa, İtalya, Sicilya ve Kıbrıs'ta birçok konserler vermiştir. 1978'de Roma UDINETO festivali, 1979'da Sicilya adasında AGRIGENTO'da yapılan uluslararası folklor yarışması otomatik müzik dalında dünya birinciliği kupasını almıştır. Bu yarışmada çaldığı parçalardan birisi Fethiye'den bir oyun havasıdır.

Ahmet Günday, evli iki çocuk babasıdır.

GELENEKLERİMİZ – GÖRENEKLERİMİZ

KIZ İSTEME : Genellikle Fethiye ve köylerinde akraba ile evliliklere özen gösterilir. Buna neden:

1 – Her aile soyunu beğenir.

2 – Genellikle akrabalar aynı köyde otururlar. Hatta birbirleriyle komşudur. Bu nedenle yardımlaşma olanakları daha fazladır. Bu durum çevrenin gözünde o aile ve akrabayı daha güçlü gösterir.

3 – Akrapadan alınan gelinin gayın ana ve babaya daha iyi bakacağı düşünülür. “Elin iyisinden, kendi kötümüz daha iyidir.” denir.

Köy dışından kız istemeler görücü yöntemi ile olur. Oğlanla kızın konuşup görüşmesi, buluşması ayıp sayılır. Hatta çok defa düğün yapıp, çiftler bir araya gelinceye kadar kızla oğlanın görüşmesi, konuşması kesinlikle iyi karşılanmaz. Son yıllarda kız ve oğlanın birbirini isteyip istemedikleri sorulup öğrenildikten sonra bunlara uygun davranılması yoğunluk kazanmaya başlamıştır.

Fethiye ve çevre köylerinde, söz kesilen kız ve oğlan tarafının kararlaştırdığı bir günde yapılacak bir nişan töreni ile nişan yüzükleri takılır. Fakat bu yayla köylerinde başka olup, yalnız düğünde kıza takılacak ziynet konusu konuşulup karara bağlanır. Bazı köylerimizde, söz kesiminden sonra köyde yapılan başka bir düğünde erkek tarafından bir kadın, kıza yazma – eşarp örter. Buna neden o kızın kime verildiğinin herkesçe bilinmesidir.

NIŞAN : Belirlenen günde nişan verilmeye gidilir. Bu iş genellikle törenle olur. Nişanda kızla oğlan yanyana gelebilir. Kıza yalnız daha önce kararlaştırılan yüzük, küpe, bilezik takılır. Ziynetin geri kalan kısmı düğüne bırakılır. Bu arada kıza giyim eşyası da verilir.

PUSAT : Düğünden bir süre önce her iki ailenin tarafları kıza birlikte şehre gider. Kızın gelinliği, düğün eşyaları, ziynetin geri kalan kısmı alınır. Alınan gelinlik, giysiler ve hediyeler, bazı köylerimizde kararlaştırılan bir günde kız evine götürülür. Bazı köylerimizde buna “Heybe verme” denir. Düğünden bir hafta ongün önce OKU dağıtılır. Düğün hazırlıklarına başlanır. Fethiye ve Fethiye’ye yakın köylerde oku yerine davetiye gönderilir. Fakat dağ köyleri ile Seki çevresi köylerinde oku gönderme daha yaygındır. Oku olarak, gömlek, çorap, havlu, dastar, su bardağı vs. gönderilir. Oku olarak gönderilen eşyalar hatıra olarak saklanır. Düğüne gidilirken karşılığında kız ve oğlan evine hediye ile gidilir. Bu bir bakıma karşılıklı yardımlaşmadır. Diğer taraftan kız ve oğlanın resmi nikah işleri de tamamlanır. Seki köylerinde oğlan tarafından gelen kadınlar pusadı keser, kız tarafı diker.

DÜĞÜN : Düğün gününü kız oğlan evi birlikte kararlaştırır. Düğünler Cuma ya da Pazartesi başlar, Cuma günü başlayan Pazar; Pazartesi başlayan Perşembe günü biter.

Dördüncü gün de DUVAK yapılır. Düğünler köylerde davul zurna ile; ilçe merkezi ile bazı kasabalarımızda cazla yapılır. Cazla yapılan düğünler belirlenen bir gecede başlar, aynı gecede biter.

I . GÜN : Davetliler gelirken düğün evinin çalgıları bunları karşılar. Davetliler şerefine çalgılar bir süre çaldıktan sonra, gelen kafilenin en büyüğünün ya da en ileri geleninin önüne davul konur. Önüne davul konan kişi, davulcuya bahşisini verir. Davetlilere düğün sahibi ve yakınları " Hoşgeldiniz " der ve ikramda bulunur. Davetliler de düğün sahibine " Hayırlı, uğurlu olsun " der. Davetlilere yemek, kahve ve içki ikram edilir. Herkes kendi aralarında, davul – zurna eşliğinde gerekirse sabaha kadar eğlenir. Birinci gün akşamına küçük kına da denir.

Okusuz, davetsiz düğüne gidilmez, teklifsiz yere giden kuru yere oturur.

II . GÜN : Gündüzden çalgı ile kız evine oğlan evinden yiyecek, içecek, yakacak ve akşam kıza ve davetlilere sürülecek kına götürülür. Kız evinde bir süre çalgı çalınıp eğlenildikten sonra çalgılar oğlan evine döner. Aynı gün akşam kız evinde tefler çalınıp eğlenilir, misafirlere yemek verilir. Kızın ellerine ve ayaklarına kına vurulur. Oğlan evinde ise, yağlı pehlivan güreşleri yapılır. Derece alanlara düğün sahibi tarafından ödülleri verilir. Fakat bu asil gelenek son yıllarda terkedilmeye başlanmış, yerini içkili eğlenceler almıştır.

III . GÜN, GELİN ALMA : Çalgılar ve davetlilerle birlikte topluca gelin almaya gidilir. Kız evine varırken o tarafın çalgıları karşılar. Kız tarafı gelenlere yer gösterir. Kız, yani gelin hazırlanıncaya kadar çalgılar çalar., eğlenilir ve oynanır. Gelinin nişanda takılmayan altınları takılır. Kızın çeyizleri evden dışarı çıkarılır. Hayvanlara ya da arabaya yüklenir. Bir taraftan çalgı kız çıkarma havasını hazin hazin çalar. Gelin başı al ya da beyaz duvaklı ata bindirilir. Gelin ata bindikten sonra başına para, şeker, buğday tanesi serpilir. Çalgılar gelin alma havasını neşeli neşeli çalarak gelin önde, gelin alayı arkada kız evinden ayrılır. Kız tarafı bahşış almak için gelin alayının zaman zaman önünü keser. Oğlan tarafı, yolu kesenlere bahşisini vermek suretiyle engelleri aşarak gelin oğlan evine gelir. Gelin attan inmeden oğlanın anası, babası ve yakınları, çağrılarak geline ne verdiklerini toplum önünde söylerler. Genellikle geline, buzağılı inek, cibili tavuk, bir kök zeytin, incir, üzüm, badem ağacı, bir dönüm tarla ya da bağ gibi bahşışde bulunurlar. Verilenler genellikle çoğalan türden olan bağışlardır. Gelin attan indikten sonra, oğlan evine ilk adımını atarken kapı eşiğine yağ sürülür. İçeri girince un çuvalına eli sokturulur. Bundan sonra gelin ve damat tarafı düğüncüleri dağılır. Akşam yemeğinden sonra düğünün baklavası yenir. Gelinle damadın dini nikâhı yapılır. Gelin ve damat gerdeğe girer.

IV . GÜN, DUVAK : Düğünün dördüncü günü duvak yapılır. Duvak'a yalnız kadınlarla genç kızlar gelir. Gelenler, temiz ve en iyi giysilerini giyerler. Tef önünde oynanır. Gelin de oynatılır. Evlenme çağına gelmiş erkek anası ya da yakınları düğüne gelen kızlardan gelin adayı olarak beğenirler. Düğün evi tarafından gelenlere yemek yedirilir. Bir süre daha eğlendikten sonra duvak dağılır düğün de böylece bitmiş olur.

KIZ ARDI, GELİN GEZMESİ : Düğünden bir hafta sonra önce erkek tarafı, gelin e damatlarla birlikte kız evine gezmeye gider. Yenilir, içilir. Öbür hafta da kız tarafı, amat tarafına gezmeye gider. Bu gezmelere kız ardı gezmeleri denir.

DÜĞÜN HAKKINDA İNANIŞLAR

Sakız çiğneyen erkeğin gelini attan düşer.

Gelin olacak kız tencere dibi sıyrırorsa, düğününde yağmur ya da kar yağar.

DEYİMLER

Düğünde kar yağmak.

Düğününde oynayivermek.

Düğününde elek ile su taşımak.

Düğün evini bilmez, samanlığa keşkek taşır.

ATASÖZLERİ

Düğün el ile, harman yel ile.

Düğünsüz ev olur, ölümsüz ev olmaz.

Düğüne bir giden pişman, bir gitmeyen.

Düğün iki kişinin, telâşı deli komşunun.

El gelin getirir, deli pabuç yitirir.

MANİLER

Çekirgenin kanadı,
Nedir bunun inadı.
Kör olası çekirge,
Arpa buğday komadı.

Bahçeye gelmedin mi ?
Güllerden almadın mı ?
Neden küstün kaynana,
Sen gelin olmadın mı ?

Hava bozuk değil mi ?
Güller nazık değil mi ?
Bu kadar emek çektim,
Bana yazık değil mi ?

Ak üzümün salkımı,
Benim yârim saklı mı ?
Benim yârim saklı ise,
Kaybederim aklımı.

Duman indi dağlara,
Yayıldı ovalara.
Kara gözlü Haticem,
Geldimi buralara ?

Kaşık saldım ayrana,
Üç gün kaldı bayrama.
Selâm söylen Ümmüye,
Binekoysun hayvana.

HAYIRLI SÖZLER

Allah nasibini artırsın.

Allah muradına erdirsin.
Allah döner taş sahibi etsin.
Başınız sağ olsun.
Başımıza gün doğsun.

İLENMELER

Gözüne dizine dursun. Boynu altında kalsın.
Nerden gelip de, nasıl olduğunu bilmeden geber koca domuz.
Kara yılanlar sokasica. Dilini eşek arısı soksun.
İki gözü kör olup da, iki dizi topal olasica.
Uyur uykuda tatlı canından ol. Kara yere gark olasica.
Nahha! Kızıl kurttan git. Zehir zıkkım olsun.
Gökbaşın dölü. Kapılarda kalasica . (Kızlar için)
Soyu kuruyasica, adı batasica, yaşı kesilesice.

ATA SÖZLERİ

A

Acı patlıcanı kırağa vurmaz.
Adam olacak çocuk bokundan belli olur.

B

Bağ dibinde izin olsun, üzüm yemeye yüzün olsun.
Bal tutan parmağını yalar. Bokla yapılan sidikle yıkılır.

C - Ç

Çatılı öküz arasına girilmez. Cin ayrı şeytan ayrı.
Çingen çingene çatmayınca kasnak boynuna geçmez.

D

Delikli taş yerde kalmaz, deli kız evde kalmaz.
Düşmanın yoksa kardeşinde mi yok.

E

Ele verir öğüdü, kendi yutar söğüdü.
Elin öldürdüğü yılan diri kalır.

F

Fakire ondunmu demiřler, kr şeytan ben yokmuyum demiř.

G

Garip kuşun yuvasını Allah yapar.
Gurbette taşa yaslanmıyan, evde hasırın kıymetini bilmez.

H

Her akıllı bir olsa, sürüye çoban bulunmaz.
Her horoz kendi çöplüğünde öter.

I - İ

İki ayaklı güdölmez. İmamdan evvel camiye girilmez.
İnsanın başında ottan gayrisi biter. İyi iş yılında çıkar.

K

Kızın gönlüne kalsa, ya davulcuya varır, ya zurnacıya.
Kazanmayınca kazan kaynamaz.

M - N

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
Nerede çalgı, orada kalgı. Nisan yağmuru ambara yağar.

O

Oğlan yedi oyuna gitti, çoban yedi koyuna gitti.

S - ř

Saç düzene girer, hamur tükenir, İş düzene girer ömür tükenir.
şaşkın ördek götün götün gider.

Y - Z

Yabancı köpeğın kuyruğı apış arasında olur.
Zahmetsiz rahmet olmaz. Zora dağlar dayanmaz.

DEYİMLER

A

Aldık gittik kızını, eşek tepsin yüzünü.
Akşama kalma, varma.
Anam anam, kadın anam. Aykırı söbü konuşma.

B

Başına gün doğsun.
Bu düğünün alt taşı bizden (Kız tarafı için)
Başa bakmak.

C - Ç

Canıma değsin, canıma geleceğine malıma gelsin.
Çulluyu da bilirler, çulsuzu da.

D

Düğün iki kişinin, telaş deli komşunun.
Düğüne bir giden pişman, bir gitmiyen.

E

Eğesini tutmak. Elini başına erdirmek.
Eli yatkın. El benim değil Fatma anamızın.

G

Gümüş yoğurt gediğini aştı. (Bahar geldi demek.)
Gözü yolda kalmak. Gökte düğün var deseler merdiven sorar.

H

Her gördüğü başı bezliyi anası sanır.
Hükümetin ekmeği yaramış. (Askerden dönenler için)

I - İ

İki yüzlü bal bıçağı.
İki yorgan bir yastık, kel eşeğe astık.

K

Kürek emzirmek. (Çalışırken küreğe yaslanıp dalga geçmek)
Köpeğin ayağından diken alınmaz. Köy delisiz olmaz.

L - M

Laf ebesi. Lafla peynir gemisi yürümez.
Mih sıçan. Mahtıbar mahtıbar öykünme. (Rastgele konuşma.)

O - Ö

Ocağına incir dikme. Oturduğu yerde su çıkmak.
Ödü kopmak. Öldüm öldüm öldüm, dirildim.

P - S

Sonradan görme, cavurdan dönme.
Sütten ağzım yandı, sütü üfliyerek içiyorum.

T - U - Ü

Tattığı yere darı ekmek.
Ucu ortası yok.
Ünü dili belirsiz.

Y - Z

Yağa bala ver. Yere bakan yürek yakan.
Zelvesi kırık sabana dönmek.

KÜLTÜR VE TURİZM

MÜZELER

Müzeler, sanat ve bilim eserlerinin saklandığı, herkesin bunları görüp yararlanabilmesi için gözler önüne serildiği bir yerdir. İşte bu görüşten hareketle, pek çok bilim ve sanat eserlerinin bulunduğu ilçemiz mülki sınırları içindeki eserlerin taşınabilenlerini bir araya toplamak, halkın görüşüne sunmak; tarihi eser kaçakçılığını önlemek amacı ile 15 Eylül 1962'de Kaymakam Recep Ceylan, İlköğretim Müdürü Kazım Yılmaz'ın çalışmaları ile iskelenin hemen yanındaki belediyeye ait binanın önünde, etrafı demir parmaklıklarla çevrili olarak açık müze açılmıştır. Her geçen gün zenginleşen müze için sözü edilen binadan bir oda tahsis edilmiş, ayrıca müzenin resmen açılması için M. E. Bakanlığına teklifte bulunulmuştur. Bakanlıkça yaptırılan tetkik ve inceleme sonunda müzenin açılması uygun görülmüş ve bir memur ve bir bekçi kadrosu verilmiştir. Bilahere belediyenin altında mahzen şeklindeki odalar kiralanmış, müze iskeleden belediyenin altına taşınmıştır. Şimdilik Fethiye müzesinde bulunan eserler teşhir yerine mahsende saklanmaktadır. Yeni müze binası yapılmış olup, kısa zamanda taşınıp eserlerin sergilenmesi cihetine gidilmesi beklenmektedir.

Fethiye Arkeoloji müzesinde; Likya, Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu devirlerine ait pekçok mermer, seramik madeni heykeller, minyatürler, kaplar, kitabeli taşlar, sikkeler, altın yüzük ve küpeler, kolye ve süs eşyalar bulunmaktadır. Müzede bulunan eserlerden ilginç bir kaçının resimleri konunun sonunda gösterilmiştir.

LETOON MÜZE DEPOSU :

İlçenin Kumluova köyü Letoon mabedinde Fransızlar tarafından yapılan kazılarda çıkarılan pekçok ilginç eserler ve kitabeler, orada yaptırılan müze depoda saklanmaktadır. Kazıda çıkarılan eserler, monte edilip değerlendirildikten sonra, orada yapılan bir müzede teşhir edilecektir. Umarız ki bu işler kısa zamanda yapıp, sözü edilen eserler halka teşhir edilsin. Burada yapılan kazı ile ilgili yeterli bilgi tarih bölümünün Letoon kısmında daha geniş açıklanmıştır.

HALK VE GENEL KÜTÜPHANE :

Kuruluşunda, Fethiye Sağlık Kalkınma Derneği tarafından, yıkılan eski Hükümet Konağı bitişiğindeki büyük binada açılmıştır. 1949'da açılan bu kitaplık, 1956'ya kadar dernek tarafından idare edilmiştir. 1 Eylül 1956'da öğrencilere daha yararlı olacağı düşünüldükçe M. Eğ. B. lığına devredilmiş, yönetici olarak bir öğretmenle bir hizmetli atanmıştır. 1957 depreminden sonra Atatürk İlkokulu bahçesinde yapılan bir barakada, sonraki yıllarda geçici kiralık binalarda çalışmalarını sürdürmüştür. Halen geçici binada çalışmaktadır. 1977'de kendisine ve müzeye ayrılmış bulunan Atatürk İlkokulunun arka tarafındaki arsasına Arkeoloji müzesi ile birlikte yeni modern bir kütüphane yaptırılmıştır. Henüz taşınılmamış olan binada modern kütüphanecilik için tüm

eksinsimler vardır. Çevresinde büyük bir okuyucu kitlesi bulunan kütüphanenin bir an el yeni binasına taşınması hizmet gereği ivedilik taşımaktadır.

Diğer kütüphaneler : İlköğretim Müdürlüğü bünyesinde " Meslek İare ", Halk Eğitim Merkezinde de " Halk Eğitim Kitaplığı " bulunmaktadır. Her iki kitaplıktan ödünç alınıp okunmakta, yararlı olmaktadır.

SİNEMALAR :

İlçe merkezinde kışlık ve yazlık olmak üzere iki sinema bulunmaktadır. Televizyonun yaygın olmadığı yıllarda iki sinema gereksinmeyi karşılamıyordu. Fakat yıllarda televizyonun köylerimize kadar uzanması ile sinemaya olan ilgiyi azaltmıştır. Şimdi yine de halk sinemayı ihmal etmemektedir.

TIYATROLAR :

Fethiye'de tiyatro, kısa süreler halinde kurulmuş, kapanmıştır. Halkın Tiyatro eksinsimlerini, dernekler sinemalar, Halk Eğitim Merkezi, Tiyatro Organizatörleri, kulüplerine maddi olanak sağlamak için getirtmişler, böylece halkın tiyatro eksinsimesi de giderilmiştir. Ayrıca ders yılı içinde ve sonunda okulların yaptıkları gösteriler, çeşitli eğlenceler seyirciler tarafından takdirle karşılanmaktadır.

ÇOCUK BALOSU :

İlk Çocuk Balosu, 1962, 1963 ve 1964 yıllarında Çocuk ve Ulusal Egemenlik Günü münaseletiyle ilköğ. Md. Kazım Yılmaz'ın bizzat öncülüğü ile Atatürk, Akıncı, Nispetiye Nadi İlkokulları tarafından yapılmış, büyük ilgi görmüştür. Okulların veli ve öğrencileri arasında bir yarış halini alan çocuk balosu, velilere büyük maddi külfet getirdiğinden 1965'de vazgeçilmiş, bunun yerini Çocuk Haftasında okulların kendi aralarında yaptığı eğlenceler almıştır.

MÜZİK :

Cumhuriyetin ilanına kadar ilçe ve çevresinde müziğe karşı ilgi çok azdı. Zira koyu dinliliği altında kalan halk, değil müzik aleti kullanmak, dinlemekten dahi çekinirdi. Geleneksel davul-zurna ile çingeneler yapardı. Devrimlerden sonra halkın düşünce ve yaşam tarzı yavaş yavaş değişmeye başlamış, bağlama, cura, kaval, kemençe, sipsi, kanun, klarnet çalanlar çoğalmıştır.

Fethiye belediyesi tarafından 1964'de Belediye Bandoosu teşkil edilmiştir. Bandoa takımının kurulmasında Belediye başkanı Muzaffer Dontlu ile Halk Eğitimi Merkezi Müdürü Hilmi Savaşçı'nın büyük gayreti görülmüştür. 1962'de Halk Eğitim Merkezi'nden saz topluluğu kurulmuş, bu yıllarda yapılan festivallerde üzerine düşen görevi yapmıştır. Zengin bir folklorla sahipolan Fethiye ve çevresinde yetişen okuyucular ve saz çarlarımızdan folklor bölümünde uzun uzun sözedilmiştir.

1981 başlarında, Fethiye Devlet Hastanesi Eczacısı Emin Akan ve arkadaşları tarafından " FETHİYE KÜLTÜR VE GÜZEL SANATLAR ÖĞRETİM VE EĞİTİM MERKEZİ " adı ile bir birlik kurulmuş; çalışmalarını : 1- Türk Sanat Müziği, 2- Türk Halk Müziği ve Folklor, 3- Tiyatro, 4- Resim- Heykel olmak üzere dört bölümde yürütmektedir. Maddi olanaktan yoksun, henüz bir çalışma yerine sahip olmıyan bu birliğin amacına ulaşması için ilgililerin yardımlarını esirgemeyeceklerini umuyoruz.

BASIN YAYIN

Fethiye'de ilk basımevi, Cumhuriyetin ilanından önce Kaya köyünde Rumlar tarafından kurulmuş, Muğla ve Fethiye'nin ilk gazetesi " MEĞRİ "de burada çıkarılmıştır.

Fethiye'de matbaacılık 1950'den sonra başlamıştır. 1957 depreminden önce Kemal Atatürk tarafından Fethiye matbaası kurulmuş, 1961'e kadar çalışmıştır. 1961'de aslen emekli olan Veli Akın tarafından bir matbaa kurulmuş, 1962'de Fethiye gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Aynı yıl Sadi Çoçoron tarafından Emek Matbaası kurulmuş ve BEŞKAZA POSTASI gazetesinin günlük yayınına başlamıştır.

Basımevleri : Emek, Özdemir, Yeni Akdeniz, Güneş ve Cihan Matbaası olmak üzere beş basımevi bulunmaktadır. Fethiye ve çevresinin resmi ve özel tüm matbaa işlemleri bu basımevleri tarafından yapılmaktadır.

Gazeteler : Beşkaza Postası Gazetesi. Günlük çıkar.
Fethiye gazetesi. Günlük çıkar.

Dergiler :

Beşkaza : Fethiye Öğretmenler Derneği tarafından ayda bir yayınlanan bu dergi, 56. sayısından çıktıktan sonra Eylül 1966'da maddi olanaksızlıklar nedeni ile kapanmıştır.

Güç : 1967'de yedi sayı yayımlandıktan sonra, maddi olanaksızlıklar nedeni ile kapanmıştır.

FETHİYE'Lİ YAZARLAR

Abaloğlu YUNUS NADİ (1880-1946)

Tanınmış gazeteci ve siyaset adamıdır. İlköğrenimini Fethiye'de, Ortaöğrenimini İstanbul'da yaptı. Sonra Galatasaray Sultanisinde ve Hukuk Mektebinde okudu. Çeşitli gazetelerde yazılar yazdı. İstibdata karşı çıkan gizli bir dernekte çalıştığı sırada tutuklandı. 1908 meşrutiyetinden sonra İstanbul'da yine gazetecilik yaptı. İkinci devre M.M.'ne Aydın Milletvekili olarak katıldı. 1920'de matbaası ile birlikte Ankara'ya göç etti. 6. devreye kadar milletvekilliği yaptı. 1924'de kurduğu Cumhuriyet gazetesi Atatürk ve Atatürk Devrimlerinin savunucusu olarak yayınına devam etmektedir.

Eserleri : 1 - Mustafa Kemal Samsun'da.
2 - T.B.M.M' nin açılışı ve isyanlar.

- 3 - Çerkez Etem Kuvvetlerinin İsyanı.
4 - Ankara'nın İlk Günleri.

Abaloğlu NADİR NADİ (Doğumu, 1908)

Yunus Nadi'nin oğludur. 1935'den beri gazetecilik yapmaktadır. Muğla ve İstanbul Milletvekilliklerinde bulunmuş, Avrupa Konseyinde, Türk Parlemontosu temsilciliklerinde, Unesco Türkiye Milli Komisyonu üyelikleri arasında bulunmuştur. Cumhuriyet gazetesinde yazdığı baş makalelerden başka, " Atatürk İlkeleri Işığında Yarmalar " adlı eseri vardır.

Abaloğlu DOĞAN NADİ (1913 -)

Yunus Nadi'nin oğludur. Cumhuriyet gazetesinde yazdığı fıkraları ile tanınmıştır. " Bir Dakika " adlı eseri vardır. Genç yaşta ölmüştür.

Begenç CAHİT (Doğumu, 1910)

İncirköy'dedoğmuştur. İlk öğrenimini Fethiye'de yapmıştır. İzmir Öğretmen Okulu ve DTC. Fakültesi mezunudur. Ulus gazetesinde yazdığı yazılarıyla tanınmıştır. Laf Ebesi, Yol Üstü, Kuru Kelle, Sedef Kız gibi eserleri vardır. Sedef Kız, 1934'de Dil Kurumu ödülünü kazanmıştır.

Karaören SAMİ (Doğumu, 1927)

1927'de Kaya köyünde doğmuştur. Liseyi Antalya'da, Edebiyat Fakültesini de İstanbul'da bitirmiştir. Dünya ve Cumhuriyet gazetelerinde uzun süre yazmış ve bu yazıları ile tanınmıştır. Halen gazeteci yazar olarak yaşamını sürdürmektedir.

Abalı ALİ (Doğumu, 1931)

Uzun bir süre Cumhuriyet gazetesi Ankara bürosunda çalıştı. Tanınmış spor yazarıdır. Şimdi İzmir'de yayınlanmakta olan Yeniasır gazetesinde yazmaktadır.

Yılmaz M . KAZIM (Doğumu, 1925)

İlköğrenimini Köyceğiz ve Muğla'da yapmıştır. 1943'de İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsünü bitirmiş, 13 yıl ilkokul öğretmenliği, 20 yıl da İlköğ. Md.lüğü yapmıştır. Mahalli ve Mesleki araştırma ve incelemelerini kitaplar halinde yayınlamıştır. Her yönüyle Fethiye, İlçemiz Fethiye, İlimiz Muğla, İlçemiz Köyceğiz adlı kitapları yayınlanmıştır.

TURİZM

Büyük çapta, büyük ve küçük guruplar halinde yapılan gezi çalışmalarına TURİZM, bu tür gezilere katılanlara da TURİST diyoruz.

Büyük çapta, büyük ve küçük gruplar halinde yapılan geziler:

- a) Deniz yolu ile; gemiler, yatlar ve diğer deniz taşıtları ile,
- b) Karayolu ile; tren, otobüs, minibüs, ve taksilerle,
- c) Hava yolu ile; uçak ve helikopterlerle yapılmaktadır.

Geziler toplu olduğu gibi aile ve birkaç kişinin katılması ile arkadaş topluluğu olarak da yapılabilir. Ancak bu, gezinin amacına ve şekline göre değişir. Turist olarak geziye çıkanlar yerli ve yabancı olmak üzere iki kısma ayrılır.

Yerli turistler; boş zamanlarını değerlendirmek, dinlenmek, sağlık yönünden şifa bulmak, spor yapmak, yurdun çeşitli bölge ve yerlerini görmek, buraların denizinden, kumundan, doğa güzelliklerinden yararlanmak için geziye çıkar.

Yabancı turistler ise; kendi memleketlerinden başka ülkeleri tanımak, tarihi, doğa güzelliği, denizi ve güneşinden yararlanmak, bunun için de boş zamanlarını değerlendirmek, dinlenmek, dini ziyarette bulunmak, spor yapmak için geziye çıkarlar. Yabancılar yurdumuza ya ilk defa gelirler, ya da daha önce gelişlerinde memnun kalanlar gelişlerini yenilerler. Yerli ve yabancı turistler bundan da öte, büyük kentlerin gürültü ve sis havasından kurtulmak için yılda bir ay da olsa doğa ile başbaşa kalmak isterler.

Gerek büyük topluluk ve gerekse ailece yapılan gezilerin amacını belirttikten sonra, yurdumuzda turizm yönünden aranan özellikler nelerdir? Buna kısa bir göz atalım.

Yurdumuz, Eski Çağlardan bu yana tüm uygarlıkların merkezi olmuş, adeta bir tarih hazinesidir.

Dünyanın çok az yerinde bulunan doğa güzellikleri, deniz, güneş, kum, kaplıca ve ılıcalar yurdumuzda ayrı bir özellik taşır. İşte turistler yukarıda belirlenen tarih hazinelerini görmek, doğa güzelliklerinden, denizden, güneşten, kumdan, kaplıca ve ılıcalardan yararlanmak için yurdumuzun her yıl çeşitli bölgelerini görmek için gelirler.

Genel açıklamamızı yaptıktan sonra, Fethiye ve çevresinde yerli ve yabancı turisti çekecek nelerimiz var? Şimdi bunlara bir göz atalım :

1 - Fethiye ve çevresi, Eski Çağ'dan Osmanlı İmparatorluğunun sonuna kadar yaşamış milletlerin uygarlıkları ile doludur. Bu tarih hazineleri yerli ve yabancı turistler için görülecek önemli yerlerdir.

2 - Denizi berrak, suyu ılık, güneşi bol (Tam anlamı ile aydınlık bir ülke.), kıyıları kumsallıklarla kaplıdır.

3 - Doğal plaj olarak yararlanılan koylar sessiz, yeşillik, ağaçlık, her türlü gereksinimleri mevcut, kamp kurulabilecek niteliktedir.

4- Tedavi için kaplıca ve ılıcaları mevcut olup, tedavi unsuru yüksektir.

5- Doğa güzelliği hiçbir yeri aratmayacak niteliktedir.

GÖRÜLECEK YERLER

TARİHİ YERLER : Buralara, varsa kendi araçları, yoksa özel olarak kiralanacak kara taşıtı ile gitmek mümkündür. Tarihi eserler, Likya, Pers, İskender, Roma ve Bizans dönemlerine ait uygarlıklarla doludur. Her eski eser bulunan yerin kendine özgü güzellikleri de vardır. Bunlarla ilgili yeterli ve geniş bilgi tarih bölümünde ayrı ayrı açıklanmıştır. Bu harabelerin hemen hemen hepsine kara taşıtı ile gitmek mümkündür.

DENİZ - KUM - GÜNEŞ : Fethiye kıyıları güneyde Eşen Çayı'nın denize döküldüğü Çayağzından, Karadere köyünün kıyısındaki denize dik inen dağlara kadar, geniş ve uzun bir kumsal ve deniz ile kaplıdır. Deniz sığ, kum incedir. Buraya ancak, Fethiye - Eşen - Kaş karayolu ile gidilir. Karadere köyünün kuzeyindeki dağlık kesim, Fethiye'nin güneyindeki Belceğiz körfezine kadar devam eder. Belceğiz körfezi, Fethiye'nin ve hatta yurdumuzun en güzel denizinden birisidir. Denizi çok temiz, kumu bembeyaz, denize girilecek ve su sporları yapılacak alanı oldukça geniş bir körfezdır. Burada pekçok turistik tesisler, otel, motel, kamping yeri ve lokantalar vardır. Fethiye'den 15 km asfalt yol ile gidilir. Ayrıca Fethiye'den deniz taşıtı ile de gitmek mümkündür.

(1) ÖLÜDENİZ : Belceğiz Körfezi içinde, son yıllarda yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çeken ayrı bir deniz daha vardır ki bu da, ÖLÜ DENİZ'dir. Ölüdeniz, Belceğiz koyunun batıkuzeyinde körfeze dar bir boğazla açılan göl niteliğinde, suyu mubalaasız masmavi, kumu bembeyaz, hiç dalga görülmiyen, çevresindeki dağ ve çam ormanlarının gölgesini yansıtan, dikkatle bakıldığı zaman dibi görülebilen, dünyada belki eşine az rastlanan bir denizdir. Bu deniz son yıllarda Turizm Bakanlığının yurdumuzu tanıtmak için reklam resmi olarak bastırılıp dağıttığı denizlerimizden birisidir. Ölü Deniz'in kuzey yönünde turistik tesisler vardır. Orman İşletmesi bir kısım yerini Milli Park durumuna getirmiştir.

Belceğiz Körfezinin güney tarafında bir de GIDRAK Milli Parkı vardır. Burası da yeşil çam ormanları arasında, içecek suyu bulunan, denizi temiz ve kumu beyaz bir dinlenme yeridir. Kamp kurulabilecek niteliktedir. Belceğiz'den sonra buraya da kara taşıtı ile gidilebilir. Belceğiz körfezinde Jandarma karakolu da bulunmaktadır.

ÇALIŞ PLAHLARI : İstedğimiz saatte Belediye otobüsü ya da dolmuşlarla, varsa özel otonuzla kıyıyı izliyerek kuzey taraftaki asfalt yoldan 6 km gittikten sonra Çalış Burnu'na varırsınız. Sağ taraftaki yol üzerinden pek çok turistik tesisler vardır. Otel, motel, pansiyon, kamp, gazino, lokanta... Burası, dış körfeze açık, denizi temiz, kumu ince her yerinde n denize rahatlıkla girilebilecek, Fethiye'nin en yakın ve her an ulaşım

olanakları olan bir yerdir. Buradan daha da ilerde Çalış Burnunun devamı olarak kumsallık, Kargı Çayının denize döküldüğü yere kadar 15 km uzanır.

KATRANCI : Dolmuşlar, kiralanacak araç, ya da özel aracınızla Fethiye - Muğla asfaltından 15 km kadar gittikten sonra sola sapınız. Varacağınız yer, Katrancı Milli Parkıdır. Milli Parklar İdaresi burasını kamp kurmaya elverişli duruma getirmiştir. Genel tuvaleti, kabinleri, piknik yerleri ile duş vardır. Ayrıca gereksinimler için Büfe de bulunmaktadır. Buranın denizi ve kumu aranan özelliktedir.

KÜÇÜK KARGI : Katrancı'nın bir sırt ilerisinde, yine Fethiye - Muğla asfaltından sola sapan bir yol ile, büyük ve geniş Günlük ormanları arasında Küçük Kargı koyuna geliriz. Burası, 25 - 30 metre yükseklikte, sık günlük ormanları ile kaplıdır. Ayrıca büfesi de bulunmaktadır. Denizi temiz, kumu incedir.

Buradan yine kara taşıtı ile yolumuza devamla, İnlice koyuna geliriz. Burası Dalaman SEKA'nın kamp yeridir.

GÖCEK KÖRFEZİ : Burası bir iskan yeri olmakla birlikte, körfezde deniz taşıtı ile kısa bir gezinti yapmak buraya kadar olan yorgunluğumuzu giderir. Burada, Etibank Krom Madenleri İşletmesi Müessesesi Müdürlüğü, Madencilikle uğraşan birçok şirketlerin kuruluşları ve tesisleri vardır. Ayrıca, Dalaman SEKA'nın satım ve alım limanı durumundadır.

KAPLICALAR - ILICALAR : İlçenin Kemer bucağına bağlı Girmeler köyünde, 40 derece sıcaklığından, kükürtlü bir kaynak suyu bulunmaktadır. Köy tarafından işletilen bu kaplıca, birçok cilt, romatizma, siyatik, eklem ağrılarına iyi gelmekte ve çevre halkı yazın mevsimlik işlerini bitirdikten sonra cilt yaralarını, eklem ağrılarını gidermek için bu kaplıcaya akın etmektedir. Sözü edilen kaplıcanın yararlı olup olmadığı ilgili kuruluşlarca incelenmiş ve yararlı olduğu raporlarla belirlenmiştir. Fethiye'den Girmen'in olduğu yere kadar yol asfalttır. Bu kaplıcaya genellikle Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları girilmektedir. Ancak yer bulabilmek için daha evvelden Köy Muhtarlığına başvurarak yer ayırtmak gerekir.

İÇMELER : Belceğiz ve Kalemeye koyunda içme suyu vardır. Bu sular, sindirim organlarını temizlemek için içilmektedir. Köylüler, iş sezonunu bitirdikten sonra sindirim organlarını temizlemek için bu içmelere gelip üç beş gün suyu içtikten sonra mide ve bağırsak rahatsızlıklarından kurtulduklarına inanırlar. Gerçekten de öyledir. Belceğiz'e kara taşıtı ile, Kalemeye'ye de deniz taşıtı ile gidilir.

KUM BANYOSU : Kum banyosu da bir nevi romatizmal, siyatik ve benzeri ağrıları iyileştirmek için yapılan bir uygulamadır. Ancak, iyileşebilmek için 10 - 15 gün sabah saat 10.00 bir, öğleden sonra saat 19.00 bir olmak üzere günde iki defa, kum açılıp üzerinizi başınız açıkta kalmak şartıyla iyice kapatınız. İlk gün beş, her geçen gün ikişer ya da üçer dakika artırmak suretiyle kum banyosu tamamlanmalıdır. Kuma girmeden, ya da kumdan çıktıktan sonra asla denize girmemelidir, aksi halde faydasından ziyade zararı olur.

KUMDA YÜRÜME : Bir de, üzerinizde şortunuz, başınızda hasır şapkanız olduğu halde yalınayak kumda yürüme tedavisi vardır ki, bu da romatizmal, siyatik ve benzeri egrilardan kurtulmak içindir. Bu yöneme on gün devam edilir. Birinci gün beş dakika, her geçen gün beşer dakika arttırmak üzere kum üzerinde yürünecektir. Ayağınızı kumla temas ettirdiği zaman bir süre oturulacak ve tekrar devam edilecektir. Bu tedavi yöntemi devam ettirildiği sürece denize girilmiyecektir. Şayet kuma rahatsızlığınız için gelmişseniz.

TURİSTİK VE FETHİYE'YE ÖZGÜ ELİŞLERİ : Fethiye'nin Kaya köyü halısı anımsıdır. Halının özelliği, iplerinin bitki boyası ile boyanması, motiflerin çevre özelliğini taşıması, halıda kullanılan iplerin hepsinin saf yün olmasıdır. Halılar el tezgahlarında dokunmaktadır.

Dastar : Fethiye'nin Üzümlü kasabasına özgü bir iştir. Pamuk ipliğinden düz, desenli olarak el tezgahlarında dokunmaktadır. Ayrıca, sade ipek, ya da ipek pamuk ipliği karışımından da dastar dokunmaktadır. Yerli ve yabancı turistler hatıra eşyası olarak çok aramaktadır.

Kilim : İlçenin Seydiler, Atlıdere, Karaçulha, Eldirek köylerinde, kendilerine özgü desenleri, bitki boyaları ile boyanmış, atkısı ve çözgüsü yün olan bir nevi dokuma işidir. Bunun torbası, heybesi de dokunmaktadır. Torba ve heybeleri hatıra eşyası olarak aranmaktadır.

Kolan : Hakiki yün ipinin çeşitli renklerle boyanmasından sonra ya dokunarak, ya da örülerek oluşturulur. Bilhassa yabancı turistler, hem ucuz, hem de taşınması kolay olduğu için kapışmaktadır.

Testicilik : İlçenin yalnız Esenköy'de köy kadınları tarafından yapılmaktadır. Topraktan su testisi, saksı, küp, güveç tenceresi yapılmaktadır. Yapım ilkel şekilde olduğu için pek turistlerin dikkatini çekmemektedir. Fakat bu sanata bir yön verildiği takdirde umarız ki gerçek bir gelir kaynağı olacaktır.

GÖRÜLECEK DİĞER YERLER

HAMAMLAR : Fethiye hamamı, Karagözler semtinde, Paspatır suyu akıntısında, 430 metrekairelik arsa üzerine iki kısımdan oluşan hamamın her iki kısmında da onar kurna vardır. Ondört kubbe ve altı kemer üzerine durdurulmuştur. Ayrıca diğer hamamlardan farklı olarak, alevlerin geçtiği cehennem delikleri olarak tabir edilen yerlerin alt kısmında suyun nüfuz edemiyeceği şekilde horasandan yekpare bir havuz yapılmıştır. Bu havuzun üzerinde ateşe dayanıklı tuğlalardan yapılmış yüzlerce kolonlar, bunun üzerine kayrak taşları ile kaplanmış, daha üzerinde de hamamın tabanını teşkil eden kısım mermerden yapılmıştır. Burada kullanılan mermerlerin Ege Denizi Adalarından özel olarak hazırlatılarak getirildiği söylenmektedir. Duvar kalınlığı 90 cm olup, horasandan yapılmıştır. Odunla ısıtılır. 1957 depreminde hasar görmemiştir.

SARNIÇLAR : Göçebe halkın içme ve hayvanlarını sulamak için yapılan birnevi mevsimlik su depolarıdır. Bunlar hayırsever vatandaşlar tarafından konaklama yerlerine yaptırılır. Göçebeler, hayvanları ile sarnıcın bulunduğu yere kadar göçünü sürdürür, bir gece kaldıktan sonra erkenden yoluna devam ederdi. Sık sık depremlere maruz kalan Fethiye ve çevresinde Selçuklular ve Osmanlılar zamanında yapılmış pekçok sarnıç vardır. Bunların % 85'i sağlamdır, fakat şimdi kullanılmamaktadır. Yenileri yapılmamakla birlikte, eskileri korunmakta, zaman zaman hayırseverler tarafından onarılmaktadır.

Suyu az ya da hiç olmıyan yerlerde bulunan sarnıçlar, yapı itibariyle aşağı yukarı birbirine benzerdir. Tespit edebildiğimiz sarnıçlar şunlardır : Fethiye merkezde Bademli, Debboy semtinde Hacı Arnavut, Dravla; Şıkmak mevkiinde Küllü sarnıç; Kaya köyünde Belen, Keçiler; Üzümlü'de Dönmez, Söbü sarnıç; İncirköy'de Aladağdibi, Bozukbağ, Beyköy, Beldibi, Ahırbelen; Arpacık köyünde Sandık, Akçayokuş, Ardovacık, Gedre, Yenioğlangediği; Karacaören köyünde Kurukuyu, Karacaören - Çöğmen köyü sınırında Armutalanı; Patlangıç'da Hurmayanı; bunlardan başka Dodurga, Boğaziçi, Göl bent, Sarıyer, Naldöken, Dereyol, Kabağaç, Eskiköy, Bozyer, Gökben, İzzettin köyleri sarnıçları da bulundukları yerlerin adlarını almışlardır.

HANLAR : Hanlar da sarnıçların olduğu yerlere yapılır genellikle. Göç sırasında göç eden kişiler, hayvanları ile kalacağı yerde su ile birlikte yağmur durumunu da düşünerek han bulunan sarnıçlı yerleri seçer. Hanlar genellikle yüklü develerin kolayca girip çıkacağı yükseklikte yapılmıştır. Ateş yakmak için uygun yerleri de vardır. Bir handa bir çok aile bir gece için eşyaları ile birlikte barınabilirler. Tespit edebildiğimiz hanlardan bazıları şunlardır :

Fethiye - Üzümlü yolunda Altı ve Ilıca Hanı; Kızılbil - Söğütlüdere yolunda İncir Hanı; Söğütlüdere - İbecik yolunda Süleymanağa Hanı; Kemer - Seki yolunda Paşa Hanı; yine aynı yol üzerinde Naldökenbaşı Hanı tespit edilmiştir. Göçler ve yolculuklar motorlu araçlarla yapılmaya başlandığı için hanlara olan gereksinimin azalması, hanların yeniden yapımını, mevcutlarının bakım ve onarımını da etkilemiştir.

TÜRBELER : Türbe, memleketine, zamanın ulusuna büyük hizmetler yapmış, genellikle savaş sırasında şehit olmuş, Allah nazarında da hizmetleri takdir edilmiş ulu kişilerin mezarlarının özel mimari tarzı ile yapılmış şeklidir. Türbelerde genellikle mezarın çevresi ve üzeri kapatılmıştır. Ancak içeriye bir kapıdan girilir, çıkılır. Türbenin bakıcısı türbenin içini ve çevresini temiz tutar ve ziyaretçilerin verdiği bağışla geçimini sağlar. Bakıcılar genellikle yaşlı kadın ya da erkek olur. Bu kişiler dini görevlerini de tamamıyla yerine getirenlerdir. Türbelere bir istek için gidilir. Temiz giysiler giyilir, abdest alınır, beraberinde mum götürülür, mumlar türbede yakılır. Dua okunur, ne istekte bulunacaklarsa ziyaretçi içinden dilekte bulunur. Dilek sahibinin istekleri inanca göre kabul edilir. Erenleri ziyaret edenler, üzerindeki elbiselerinden bir parça kopararak erenin yakınındaki ağaca ya da diktiği bir ağaç dalına bağlar. Erenler de ulu kişilerin öldüğü, gökten yıldızın düştüğü yerlerdir. Eren olan yerdeki ölünün adı bilinmez.

Fethiye'de tespit edebildiğimiz türbeler şunlardır : Fethiye - Bademli semtinde Ahmet Gazi Türbesi; Günlükbaşı'nda Mentеше Bey'in karısına ait olduğu zannedilen türbe; Çenger köyünde Osman efendi Türbesi; Çalış Burnu'nda Çalış Dede Türbesidir.

FESTİVALLER

Likyalılar zamanında Likya'nın her şehrinde her yıl muntazam festivaller yapılırdı. Festivallerde çeşitli oyunlar, gösteriler, sportif yarışmalar düzenlenir, büyük ilgi görürdü. Civar ülkelerin de katıldığı festivallerde her ülke yaptığı, yetiştirdiği ürünleri tanıtır, onlara pazar bulmak için reklam yapardı. Likya'nın düşmesinden sonra festivaller de terkedilmiş, halk kendi dert ve kaygusu ile başbaşa bırakılmış, böyle bir ortam bulunamamıştı.

Aradan yüzyıllar geçtikten sonra, ilk kez 1961'de hükümetin turizme verdiği öneme paralel olarak Turizm Derneğince 1962 yılı çalışma programına alınan Akdeniz Şenlikleri Fethiye Festivali, 6 - 7 Mayıs 1967'de gerçekleşebilmiştir. Turizm Derneğinin Festivaller yolu ile Fethiye'yi ve turistik değerini tanıtmaya çalışmalarının programa alınışından uygulanmasına kadar geçen altı yıllık ölü devrede Turizm ve Tanıtma Bakanlığı mahallen gösterilen bu çabaya en küçük bir ilgi göstermemiş ve katkıda bulunmamıştır. 1967'de Belediye ve Turizm Derneğinin birlikte aldığı bir kararla Festivalin o yıla mahsus 6-7 Mayıs Cumartesi ve Pazar günleri yapılması kararlaştırılmış, Fethiye dışına duyurulmadan " Kendi gücümüzle, kendimiz için " düşüncesi içinde birinci festival başarı ile yapılmıştır. Daha sonra Turizm Tanıtma Bakanlığınca çıkarılan " Belirli Günler Takviminde " Akdeniz Şenlikleri 1-5 Temmuz tarihleri arasında kutlanır olarak gösterilmiştir. En son 1970 yılında yapılan festival yöneticilerin gerekli ilgiyi gösteremediklerinden tekrarlanamamıştır. Bunun yanı sıra her yıl Mayıs ayının ilk Cumartesi, Pazar günleri Kumluova Köyünde DOMATES Festivali yapılmakta ve büyük ilgi görmektedir.

- 2 - Prof. Henri Metzger
- 3 - Muharrem Türköz
- 4 - Öğretmen Ünal Dirlik
- 5 - Öğretmen Durmuş Boğa
- 6 - Salih Gökçe
- 7 - Tuğrul Yılmaz
- 8 - Ekin Duru
- 9 - Salih Kütük
- 10 - Baha Şıkman
- 11 - Canbolat Gürbüz